

Digitalisering i revisjon

Teknologiens innvirkning på revisjon og revisors rolle

MAGNE KRISTIAN NORDSTRØM
BJØRN VAKSINEN SÆLENSMINDE

VEILEDERE

Arngrim Hunnes
Geir Haaland

Universitetet i Agder, 2018
Handelshøyskolen ved UiA

Forord

Denne masterutredningen er skrevet som avsluttende del av vår mastergrad i regnskap og revisjon ved Universitet i Agder. Utredningen er skrevet i fellesskap over ett semester, og utgjør 30 studiepoeng for hver av oss. Tidligere forskning, teori og eksterne synspunkter er benyttet for utredningens informasjonsgrunnlag. Dette har gitt oss nødvendig tyngde for å kunne utarbeide utredningen og besvare problemstillingen.

Med et stadig økende fokus på digitalisering i revisjonsbransjen, mener vi tema er relevant og aktuelt. Det er vår forståelse at revisors oppgaver og rolle står overfor betydelige endringer, og på bakgrunn av dette valgte vi å skrive om digitaliseringsprosessen i revisjon.

Å skrive masteroppgave er en krevende prosess som får en til å føle engasjement og motivasjon gjennom hele perioden, motgang og frustrasjon til tider, og enorm mestringsfølelse og ydmykhet avslutningsvis.

Vi vil takke våre dyktige veiledere, Arngrim Hunnes og Geir Haaland, for et godt samarbeid gjennom hele skriveprosessen. Deres kunnskap, rådgivning og motivasjon har vært til stor hjelp. Vi vil også takke samtlige deltakere som har tatt seg tid til å bidra i utredningens informasjonsgrunnlag. Deres ekspertise om tema har vært sentral i utformingen av denne utredningen.

Til slutt vil vi takke hverandre for et godt samarbeid, og ønske hverandre lykke til i arbeidslivet.

Magne K. Nordstrøm

Bjørn V. Sælensminde

Sammendrag

Formålet med denne masterutredningen er å undersøke hvilken innvirkning digitalisering i revisjon kan ha på revisor som allmennhetens tillitsperson. Dette er utført ved å undersøke om det er noen sammenhenger mellom digitalisering i revisjonsprosessen, digitaliseringens innvirkning på revisjonskvalitet, og revisor som allmennhetens tillitsperson.

Digitalisering har store innvirkninger på både revisjonsbransjen og næringslivet for øvrig. Bruk av nye digitale verktøy i revisjon vil endre revisors hverdag betydelig. Bransjen indikerer imidlertid flere regulatoriske utfordringer ved digitalisering i revisjon, hvor ISA-ene ikke åpner for bruk av revolusjonerende teknologi. En tyder klar usikkerhet for hvordan innvirkning digitalisering potensielt kan ha på revisjon, og hvordan det vil forme revisors rolle i fremtiden.

For å sikre høy tillit til finansiell rapportering krever standardene at revisjonsbevis skal være tilstrekkelig og hensiktsmessig. Funnene i utredningen tilsier at digitalisering i revisjon vil gi en høyere revisjonskvalitet, først og fremst ved at nye analyseverktøy vil åpne for å teste hele populasjoner. Dette betyr at risiko knyttet til tilstrekkelighet vil bli lavere. Nye digitale verktøy vil i tillegg åpne for å sikre høy hensiktsmessighet, ved at revisor vil teste flere påstander i regnskapet, uten å bruke mer ressurser. Implikasjoner omhandler at dette vil endre revisjonsprosessen og revisjonshandlinger fra identifisering av enkeltavvik som projiseres på populasjonen, til identifisering av trender og mønster. Dette vil føre til en mer risikostyrt revisjon, og vil således påvirke revisjon og revisors rolle. Våre funn og konklusjon indikerer ingen klare sammenhenger mellom høyere revisjonskvalitet som følge av digitalisering i revisjon, og tilliten til revisor.

Innholdsfortegnelse

Forord	2
Sammendrag	3
Figurliste	6
Tabelliste	6
1. Innledning og bakgrunn	7
1.1 Problemstilling.....	9
1.2 Presiseringer.....	10
1.3 Oppgavestruktur.....	11
2. Innføring i tradisjonell revisjon	13
2.1 Revisjonskvalitet.....	14
2.2 God revisjonsskikk.....	15
2.3 Revisors holdninger.....	15
2.4 Revisjonsprosessen	17
2.4.1 Oppdragsvurdering	18
2.4.2 Vurdering av risiko for vesentlig feilinformasjon	19
2.4.3 Strategi og planlegging.....	20
2.4.4 Gjennomføring – Revisjonshandlinger	21
2.4.5 Konklusjon og rapportering.....	29
2.6 Oppsummering.....	30
3. Digitalisering i revisjon	31
3.1 Drivere for digitalisering	31
3.2 Muligheter og utfordringer	33
3.2.1 Proessorienterte muligheter og utfordringer	33
3.2.2 Markedsorienterte muligheter og utfordringer	35
3.2.3 Organisatoriske muligheter og utfordringer	37
4. Metode	41
4.1 Forskningsdesign	41
4.1.1 Forskningsmetode	41
4.1.2 Datainnsamlingsmetode.....	42
4.1.3 Intervjuguide	44

4.2 Datainnsamling – Gjennomføring av intervju	45
4.2.1 Dataanalyse	47
4.3 Forskningsetikk.....	47
4.4 Forskningskvalitet.....	48
5. Resultater og analyse.....	51
5.1 Informant 1-4 – Revisjonsselskap	51
5.1.1 Digitaliseringsbegrepet i revisjon	52
5.1.2 Oppdragsvurdering	53
5.1.3 Vurdering av risiko for vesentlig feilinformasjon	54
5.1.4 Strategi og planlegging.....	57
5.1.5 Gjennomføring – revisjonshandlinger.....	58
5.1.6 Konklusjon og rapportering.....	64
5.1.7 Øvrige spørsmål	64
5.2 Informant 5	70
6. Konklusjon	74
6.1 Begrensninger i utredningen.....	76
6.2 Videre forskning	77
Referanser	79
Vedlegg	83
Vedlegg 1: Intervjuguide – Revisjonsbransjen.....	83
Vedlegg 2: Intervjuguide – Informant 5.....	86
Vedlegg 3: Definisjoner og begrepsforklaringer	88
Vedlegg 4: Refleksjonsnotat 1.....	91
Vedlegg 5: Refleksjonsnotat 2.....	95

Figurliste

FIGUR 1	18
FIGUR 2	19
FIGUR 3	29
FIGUR 4	68
FIGUR 5	70

Tabelliste

TABELL 1	52
TABELL 2	65

1. Innledning og bakgrunn

En av tre norske jobber vil forsvinne i løpet av et par tiår ifølge Statistisk Sentralbyrå (Bye & Næsheim, 2016), og ifølge framskrivninger vil det være 83 000 flere økonomer enn det Norge har behov for i 2035 (Statistisk Sentralbyrå, 2016). Samtidig mener Forbes Insight og KPMG (2017) at den teknologiske utviklingen er revisjonsbransjens aller største mulighetsområde, og at bruk av avanserte analyser i revisjon vil styrke revisors rolle. Hva med *tilliten* til revisor?

Historisk sett går både regnskap og revisjon hånd i hånd med forandringer. Revisjon er ofte prisgitt kundens systemer og grad av automatisering, noe som gjør revisjonsbransjen avhengig av å holde tritt med endringer i markedet for øvrig. Sammen med digitalisering¹ og globalisering av lover og standarder har kravene for regnskap- og revisorprofesjonen forandret seg løpende.

“Siden revisjonens oppstandelse for 5000 år siden, har kontrollfunksjonen ved revisjon lagt grunnlaget for enhver samfunnsutvikling. Et samfunn uten kontrollelementer, vil ikke kunne utvikle seg som et sivilisert samfunn” (Johansen, 2015).

Digitalisering i revisjonsbransjen startet tidlig på 1970-tallet, da revisor tok i bruk skrivemaskin med rettetast. Verktøyet gjorde revisors arbeidsoppgaver vesentlig lettere og mer effektivt (Johansen, 2015). Lagring og tilgang på informasjon var imidlertid begrenset med hensyn til de manuelle verktøyene som ble benyttet. I samme periode fikk Norges Statsautoriserte Revisorers Forening (nå: Den Norske Revisorforening) i oppgave å gi den rettslige standarden «God revisjonsskikk» et konkret innhold, noe som skulle bidra til å underbygge tillit til revisor. Tilføyelsen av denne rettslige standarden ble også tatt med i den nye (og første) regnskapsloven i 1977 (Johansen, 2015).

I 1976 kom ny Aksjelov med eget kapittel om revisjon og granskning ut, og fikk betydning for revisors oppgaver og rolle i næringslivet. Loven inneholdt blant annet et årsoppgjørskapittel med tilhørende regnskapsregler, samt en innføring i den rettslige standard «God regnskapsskikk». Handelsdepartementet utga samme år forskrifter om revisjon og

¹ Ref. Vedlegg 4: Begrepsforklaringer, Digitalisering.

revisorer, som gav utfyllende regler til lov om revisjon og revisorer i aksjeloven (Gulden, 2015)

Fra 70-tallet og spesielt utover 80-tallet ble revisjonsbransjen preget av markedets etterspørsel for rådgivningstjenester, basert på behovet om å kunne revidere store og kompliserte virksomheter. Denne utviklingen åpnet opp for nye forretningsmuligheter og førte til at flere store revisjonsselskaper fusjonerte, og resulterte i fremveksten av Big Four (Deloitte, EY, KPMG, PWC) (Johansen, 2015). I Norge presenterer Big Four og BDO de fem største revisjonsselskapene.

På 1990-tallet startet den betydelige fremveksten i bruk av internett. Dette fikk store betydninger for digitalisering og bruk av teknologiske verktøy i næringslivet (Cøster & Westelius, 2016). Samtidig gav det rom for andre former for misligheter. Tidlig på 2000-tallet utsettes verden for skandalesakene Enron, WorldCom og Parmalat, noe som fører til at tilliten til revisor svekkes. Hendelsene medfører til betydelig strengere regulering innen EU og USA. Ikke minst fikk opprettelsen av det amerikanske tilsynsorganet for revisorer, Public Company Oversight Board (PCAOB), stor innvirkning på revisors rammebetingelser i andre deler av verden. I Norge ble børsnoterte selskaper særlig berørt, da de også ble underlagt tilsyn og mulige sanksjoner fra PCAOB.

I 2009 trådte Revisorlovens kapittel 5b (Kvalitetskontroll mv.) i kraft (Revisorforeningen, 2017). Endringen medførte at revisorer som reviderer øvrige revisjonspliktiges årsregnskaper heretter skulle underlegges kvalitetskontroll minst hvert sjette år, mens revisorer som reviderer selskaper av allmenn interesse skulle kontrolleres minst hvert tredje år. Sistnevnte ble i tillegg underlagt Finanstilsynets eget tilsyn, og omfattet også revisjonsselskapets egne kvalitetskontrollsystem. Med denne lovgivningen økte den offentlige reguleringen av revisor, både i omfang og dybde. Med retningslinjer fra Finanstilsynet etablerte DnR «Detaljert opplegg for Kvalitetskontrollen av oppdragsansvarlige revisorer». Hensikten med de nye retningslinjene og lovgivningen er å kontrollere at revisorer og revisjonsselskaper opptrer i samsvar med Revisorloven, samt at de utfører sitt arbeid i henhold til god revisjonsskikk (Revisorforeningen, 2017).

I 2014 ble de nye EU-reglene om revisjon vedtatt etter årelang lovgivningsprosess. Det nye regelverket inneholdt et sett av opsjoner som det enkelte medlemsland/EØS-land kunne velge å implementere og ta i bruk. Også denne gang var hensikten økt tilsyn for å bidra til økt revisjonskvalitet og samsvar i finansiell rapportering mellom landegrensene (Johansen, Verdien av Tillit, 2015).

Oppsummert har digitalisering og tillit til revisor i lang tid bidratt til kontinuerlige endringer i revisjonsbransjen. Følgelig kan en påstå at den digitale omveltningen som bransjen står overfor i dag, og et økt fokus på tillit til finansiell rapportering, er resultater av en naturlig utvikling. Vår motivasjon for denne utredningen har følgelig vært å fokusere på *hva* som vil påvirke fremtidens revisjon, og *hvilken* innvirkning den vil ha på revisors oppgaver og rolle. I denne sammenhengen vil digitalisering stå sentralt.

1.1 Problemstilling

Revisorloven (1999, § 1-2) refererer til revisor som allmennhetens tillitsperson når det kommer til kvalitetssikring av finansiell informasjon. Dette innebærer at revisor må utøve sin profesjon med integritet, objektivitet og aktsomhet (Revl, 1999, § 1-2). Som del av revisjonsprosessen må revisor utføre revisjonshandlinger for å kunne uttale seg om regnskapet er uten vesentlige feil. Tradisjonelt sett er revisjonshandlinger en ressurskrevende prosess, og en av hovedgrunnene for at bransjen jobber med å effektivisere denne delen i revisjonsprosessen. Fremtidens revisjon ventes i større grad å bygge på ERP-systemer (Enterprise, Resource, Planning), som er integrerte systemer som kan bearbeide og teste revisjonsbevis fra klienter ved bruk av datateknologi på tvers av ulike systemer. Slike systemer vil muliggjøre testing av hele populasjoner, noe som kan bidra til å øke revisjonskvaliteten (Kinserdal & Eilifsen, 2017; Lindberg, 2018)

I et intervju med Revisjon og Regnskap forteller Jo Sigurd Pedersen at en del av utfordringene med digitalisering i revisjonsbransjen er at reguleringsmyndigheter og internasjonale standarder i liten grad er tilpasset den digitale revolusjonen (Asklund, Spiller på lag med teknologien, 2017). Regulatoriske problemstillinger omhandler at en vanskelig kan godkjenne ny revisjonsmetodikk før den er oppfunnet, og ikke minst før den er testet. Dette gjør arbeidet ved nye lovreguleringer og standarder særdeles tidkrevende. Utfallet er at revisjonsselskapene

selv må bevise at nye metoder er (minst) like sikre som dagens metoder (Financial Reporting Council, 2017). Dette kan forstås som i at nye metoder vil gi høyere eller lik grad av revisjonskvalitet enn metodene som erstattes.

Revisjonskvalitet er en forutsetning for relevans og tillit til den finansielle rapporteringen (Rafen, 2014). En mulig påstand er desto høyere revisjonskvalitet, desto høyere tillit til revisor. Utredningens hovedproblemstilling er følgende:

Hvordan vil digitalisering påvirke revisjon og revisors rolle som allmennhetens tillitsperson?

Ved digitaliseringens påvirkning på revisjon vil vi ta for oss gangen i revisjonsprosessen. Med digitaliserings påvirkning på revisors rolle som allmennhetens tillitsperson forstås da i hvilken grad digitalisering av sentrale elementer av revisjonsprosessen vil kunne påvirke revisjonskvaliteten og tilliten til revisor. For å konkretisere problemstillingen har vi utarbeidet følgende forskningsspørsmål:

- 1. Hvordan vil digitalisering påvirke revisjonshandlinger?*
- 2. Hvordan vil digitalisering av revisjonshandlinger påvirke revisjonskvaliteten?*

Forskningsspørsmålene er direkte og indirekte tilknyttet hovedproblemstillingen. Ved å besvare forskningsspørsmålene vil dette underbygge de resultater og betraktninger som fremkommer tilknyttet til hovedproblemstillingen.

1.2 Presiseringer

Utredningen tar for seg komplekse begreper som kan være vanskelig tilgjengelig eller å forstå. Disse er vedlagt (vedlegg 3) dersom leseren skulle finne det nyttig med ytterligere begrepsforklaring enn hva som fremkommer i oppgaveteksten.

Ved bruk av «revisor» eller «revisjonsselskap» refereres det til den eksterne revisor eller det eksterne revisjonsselskap. Med dette menes den eller de som gjennomfører revisjonen, oppdragsansvarlig revisor eller andre medlemmer av revisjonsteamet, jf. ISA 200 pkt. 13. «Revisjonsbransjen» refererer til revisjonsselskapene, Den Norske Revisorforening (DnR),

standardsettere og lovgiver. Standardsetterne er The International Federation of Accountants (IFAC), som sammen med Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) har utarbeidet de internasjonale revisjonsstandardene International Standards on Auditing (ISA). Disse standardene ligger til grunn for revisor og revisjonsselskapene i Norge.

«Brukere» refererer til interessenter av regnskapsinformasjon. Disse kan være ledelsen i et foretak, ansatte, eiere, långivere, leverandører, skatte- og avgiftsmyndigheter, (potensielle) investorer/børsen, og samfunnet.

1.3 Oppgavestruktur

Denne utredningen består av seks kapitler og benytter en tradisjonell oppbygning for masterutredelser. Det innebærer en gjennomgang av tidligere forskning og relevant litteratur, forskningstilnærme, resultater fra dybdeintervjuer, diskusjon og konklusjon.

Etter innledningen blir teori og tidligere forskning presentert i kapittel to og tre. Kapittel to gir en innføring i tradisjonell revisjon som bakgrunn for å besvare problemstillingen. Kapitlet tar for seg revisor som allmennhetens tillitsperson og revisjonsprosessen, herunder hvordan revisor utfører revisjon i henhold til tradisjonelle revisjonsmetoder. Kapittel tre tar for seg drivere, muligheter og utfordringer ved digitalisering i revisjon. Muligheter og utfordringer presenteres innenfor tre kategorier: prosessorienterte, markedsorienterte, og organisatoriske. Disse kapitlene danner grunnlag for intervjuguide og diskusjon i denne utredningen.

Videre blir det i kapittel fire redegjort for hvordan vi har arbeidet under denne utredningsprosessen. Valg av metode presenteres ved valg av forskningsdesign og forskningsmetode. Videre drøftes hvordan vi har adressert, tolket og analysert innsamlet data. Kapitlet avrundes med en troverdighetsdrøfting, herunder forskningens validitet og reliabilitet.

I kapittel fem presenteres forskningsempiri innsamlet i form av dybdeintervju fra fire store revisjonsselskap i Norge og Ruben Bjerketveit i DnR. Med bakgrunn i teori og tidligere forskning presentert i kapittel to og tre, drøftes og analyseres forskningsresultatene.

Basert på analyse og resultat presentert i kapittel fem blir utredningens konklusjon fremlagt i kapittel seks, og ved dette vil vi besvare problemstilling og tilhørende forskningsspørsmål. Videre diskuteres begrensninger i ut utrededelsen, samt forslag til videre forskning.

2. Innføring i tradisjonell revisjon

Hva kjennetegnes ved «tradisjonell revisjon»? Hva sier standardene og lovverket om revisors rolle? For å bedre forstå hvilke muligheter og utfordringer digitalisering gir i revisjonsprosessen, gir vi en grunnleggende innføring i tradisjonell revisjonsmetode relevant for å besvare problemstillingen. Kapittelet innledes ved å diskutere revisors rolle som allmenhetens tillitsperson.

Revisorloven utnevner revisor for å være allmennhetens tillitsperson når det gjelder kvalitetssikring av finansiell informasjon, og stiller krav til revisors holdninger ved utøvelse av sin virksomhet: *«Revisor er allmennhetens tillitsperson ved utøvelse av virksomhet som nevnt i § 1-1 annet ledd. Revisor skal utøve sin virksomhet med integritet, objektivitet og aktsomhet»* (Revl, 1999, § 1-2).

Revisorloven (1999, § 1-1 andre ledd) lyder at *«revisjon av den revisjonspliktiges årsregnskap skal foretas i samsvar med lovens bestemmelser»*. Dette gjelder også revisjon av årsregnskap for noen som ikke er revisjonspliktig og revisor, gjennom revisjonsberetning eller på andre måter, uttrykker at regnskapet er revidert. Videre skal revisor utføre revisjon med profesjonell skepsis, profesjonelt skjønn, samt etterleve kravene til uavhengighet, jf. ISA 200 pkt. 14-16.

Norges Offentlige Utredninger (2017) har foreslått å videreføre overnevnte lover om revisor som allmennhetens tillitsperson ved utførelse av lovfestet revisjon.

Forholdet mellom revisor og klienten kan beskrives innenfor rammen av et prinsipielt agentforhold (Eilifsen, Messier Jr., Prawitt, & Glover, 2014). Prinsipalene i forholdet representerer eierne i selskapet, og agenten ledelsen. Forholdet eksisterer da eierne av selskapet ikke er involvert i den daglige driften av selskapet, og ledelsen er ansatt for å drifte selskapet på vegne av dem. Eierne og ledelsen kan ha ulike interesser, noe som kan skape en interessekonflikt på bekostning av troverdigheten til den finansielle informasjonen. Revisors verifikasjon øker troverdigheten til finansiell rapportering og reduserer informasjonsrisiko, eller risikoen for at informasjon produsert av selskapets ledelse, inneholder vesentlige feil eller er villedende (Eilifsen et. al., 2014).

Oppsummert kan en si at revisor spiller en verdifull rolle når det kommer til overvåking av de avtalefestede forholdene mellom enheten og dets aksjonærer, ledelse, ansatte og kreditorer. Dette innebærer å utøve en uavhengig og objektiv revisjon med hensyn for å bevare allmennhetens interesse.

2.1 Revisjonskvalitet

Revisjonskvalitet er ikke definert, hverken i standardene eller i loven. Tidligere forskning viser at faktorer som påvirker oppfatningen av revisjonskvalitet inkluderer kunnskap om klienten, bransjeerfaring, overholdelse av revisjonsstandarder, overvåking av revisjonsutvalg, bransjetikk, revisors økonomiske uavhengighet, rotasjon av revisjonspartnere, og revisorsettersyn (Beattie, Fearnley, & Gines, 2012).

Revisjonskvalitet defineres av de gruppene eller menneskene som er involvert (Knechel, Krishnan, Pevzner, Shefchik, & Velury, 2013). Grupper og individer kan ha forskjellige formeninger om hva en vil definere som god revisjonskvalitet. Brukere av regnskapsinformasjon defineres som personer eller grupper som ønsker opplysninger om foretaket (Gulden, 2016). Brukere, revisorer, myndigheter og samfunn - alle interessenter i den finansielle rapporteringsprosessen - kan ha svært forskjellige syn på hva som utgjør revisjonskvalitet, som vil påvirke typen indikatorer man kan bruke til å vurdere revisjonskvaliteten. Brukere av regnskapsinformasjon kan tro at høy revisjonskvalitet betyr fravær av feilinformasjon i regnskapet. Revisor som utfører revisjonen kan definere høy revisjonskvalitet som tilfredsstillende ved å fullføre alle oppgaver som kreves av revisjonsselskapets revisjonsmetoder. Revisjonsselskapet kan definere revisjonskvaliteten som høy dersom det foreligger tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for å unngå kritikk eller påpekinger ved eventuelle tilsyn eller rettstvister. Tilsynsmyndighetene og domstolen kan definere kvaliteten av revisjonen som høy dersom revisjonen er utført i henhold til revisjonsstandardene og lovverket. Samfunnet kan vurdere revisjonskvaliteten som høy dersom en unngår økonomiske problemer i et selskap eller markedet (Knechel et. al., 2013). Selv om interessenter av regnskapsinformasjon kan ha ulike synspunkter for revisjonskvalitet, kan samtlige sies å være delvis riktige og ufullstendige. Dette er fordi ingen av synspunktene tar høyde for alle interessenters forventninger.

Til tross for flere forsøk på å definere revisjonskvalitet finnes det ingen universell akseptert og anerkjent versjon (Kilgore, Radich, & Harrison, 2011; IAASB, 2011). DeAngelos (1981, s. 186) betraktninger kan imidlertid gi en grunnleggende forståelse av revisjonskvalitet ved definisjonen: «*the market-assessed joint probability that a given auditor will both a) discover a breach in the clients accounting system, and b) report the breach*». I henhold til denne definisjonen avhenger revisjonskvaliteten av revisors kompetanse og uavhengighet. Videre kan en si at kvalitet ikke bare handler om selve revisjonen, men også om «*hvordan revisor bidrar til at selskaper får økt kunnskap, forbedrer sine risikovurderinger, internkontroll og rapportering*» (Rafen, 2014, s. 5). Dette er både av hensyn til å sikre høy revisjonskvalitet, men også for å bevare et godt renommé og tillit til bransjen. Revisjonskvaliteten avhenger videre at revisor utøver sin profesjon i samsvar med god revisjonsskikk.

2.2 God revisjonsskikk

God revisjonsskikk blir benyttet i lovgivningen som en rettslig standard. En rettslig standard er et skjønnsmessig vilkår som er en subjektiv tilnærming som endrer seg med den moralske tilnærmingen til samfunnet. Dette vil si at de som tolker standarden ikke nødvendigvis vil ha samme tilnærming til den (Gulden, 2015).

I Revisorloven (1999, §5-2) fremkommer det at «*Revisor skal utføre sin virksomhet i samsvar med god revisjonsskikk*». God revisjonsskikk er heller ikke noe som er videre definert i standardene eller i lov. En mye brukt definisjon er den fra Norges Statsautoriserte Revisorers Forening (NSRF) tidligere norm om grunnleggende prinsipper for revisjon §2: «*God revisjonsskikk er å utføre revisoroppdrag i overensstemmelse med den oppfatning av etiske og revisjonstekniske prinsipper som til enhver tid er alminnelig anerkjent og praktisert av dyktige og ansvarsbevisste utøvere av yrket*» (referert i Gulden 2015, s. 126). Definisjonen stiller en rekke krav til revisors holdninger. Disse diskuteres videre i kapittel 2.3.

2.3 Revisors holdninger

Profesjonell skepsis og skjønn er ment å supplere god revisjonsskikk og standardenes retningslinjer (Gulden, 2016). Profesjonell skepsis beskriver en holdning revisor skal ha når

han eller hun reviderer regnskapet. Holdningen viser til at revisor skal være spørrende og oppmerksom på forhold som kan indikere feilinformasjon i regnskapet, og foreta kritisk vurdering av revisjonsbeviset Jf. ISA 200 pkt. 13. Revisor skal gjennom hele revisjonen vise profesjonell skepsis. Dette vil si at revisor gjennom hele revisjonen skal ha holdningen om at regnskapet kan inneholde vesentlig feilinformasjon (Olsen, 2014).

Revisor skal anvende sitt profesjonelle skjønn ved vurderinger eller beslutninger. Dette betyr at revisor må ha relevant opplæring, kunnskap og erfaring innenfor rammen av standarder for revisjon, regnskap og etikk jf. ISA 200 pkt. 13.

Som uavhengig part, bør revisor ha den innstillingen om å ikke sette seg i en posisjon hvor det kan være fare for uavhengigheten til den reviderende. Dette vil si at revisor ikke skal påta seg oppdrag overfor nærstående parter eller en annen relasjon som kan gi fortrolighets- eller presstrusler. Revisor bør ha den grunnholdningen om å ikke ta på seg oppdrag der det kan være elementer som setter den profesjonelle vurderingen i fare, herunder truer integriteten, objektiviteten eller dennes profesjonelle skepsis. Integritet er en personlig egenskap som omfatter ærlighet og evnen til å motstå påvirkning. Objektivitet er et spørsmål om holdninger, det vil si vilje til å være upartisk og til å la seg påvirke av irrelevante forhold (Gulden, 2015). DnR's regler om etikk (2017) inneholder beskrivende retningslinjer for hva revisor skal foreta seg dersom grunnleggende etiske prinsipper trues, og hvilke forholdregler som kan eliminere eller redusere slike trusler til akseptabelt lavt nivå.

Revisors holdning som uavhengig betyr at revisor skal være objektiv selv om det kan være forhold som er av nærstående grad. Et eksempel kan være i tilfeller hvor revisor reviderer foretaket til en som er av nær slekt, men hvor revisor er av den oppfatning at en er uavhengig og reviderer foretaket som alt annet. Selv om revisor ser på seg selv som uavhengig betyr ikke det at allmennheten (interessenter) har de samme formeninger. Om en bygger videre på eksempelet ovenfor, er revisor uavhengig i grunnholdningene, men en utenforstående kan se revisor som ikke uavhengig. Selv om det ikke er et nært forhold mellom partene så er dem av nær slekt, noe en utenforstående part kan tolke som om revisor ikke er objektiv og at integriteten ikke er i behold (Gulden 2015).

Tankesettet til revisor bør være at all informasjon som kan ha betydning for oppfatningen til regnskapsbrukerne er kjent. Hvis det er forhold som ikke er kjent for regnskapsbrukerne, men dersom var kjent ville svekket tilliten til revisor, har ikke revisor ivare tatt sin grunnholdning om uavhengighet. Ved revisjon må derfor revisor være aktsom på forhold som kan oppstå og som kan medføre at uavhengighet settes i fare (Gulden, 2015).

2.4 Revisjonsprosessen

God revisjonsskikk og standardene krever at revisor oppnår betryggende sikkerhet for at regnskapet totalt sett ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller feil, jf. ISA 200 pkt. 5. Ved bruk av ulike metoder innsamler revisor revisjonsbevis for å bekrefte eller avkrefte at regnskapet er uten vesentlige feil. ISA 500 pkt. 5 definerer revisjonsbevis som *«informasjon brukt av revisor for å komme frem til konklusjonene som revisors mening bygger på. Revisjonsbevis omfatter både informasjon som finnes i regnskapsmaterialet som underbygger regnskapet, og informasjon innhentet fra andre kilde»*. Definisjonen tilsier at revisjonsbevis skal danne grunnlaget som revisor baserer sine konklusjoner på.

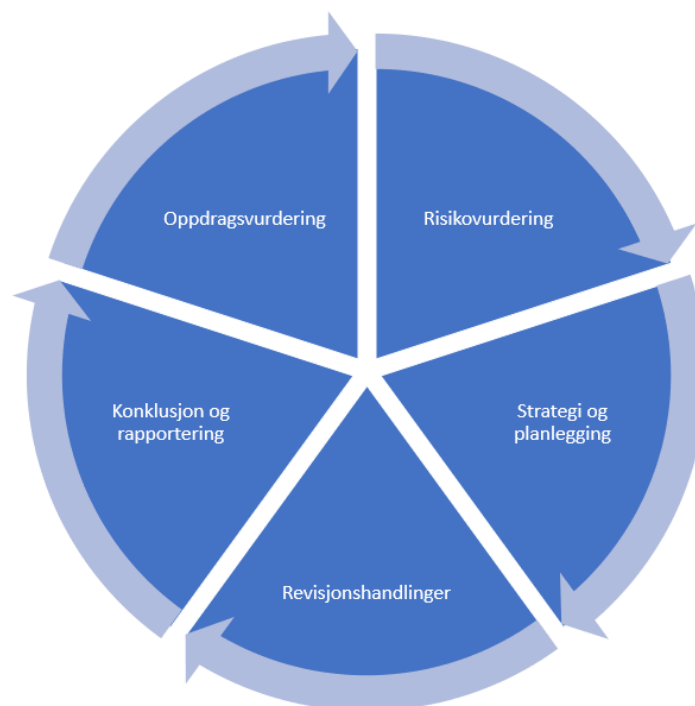
Betryggende sikkerhet vil si høy grad av sikkerhet, men ikke absolutt. Dette er fordi revisjon innehar iboende begrensninger, og revisjonsbevis som ligger til grunn for revisors konklusjoner og vurderinger er mer underbyggende enn absolutte. Jf. ISA 200 veiledningspunkt A30–A54. Betryggende sikkerhet oppnås ved at revisor innsamler *tilstrekkelig* og *hensiktsmessig* revisjonsbevis for å redusere revisjonsrisikoen til et akseptabelt lavt nivå, jf. ISA 200 pkt. 5.

Hensiktsmessigheten refererer til bevisets kvalitet, herunder dens egnethet til å underbygge konklusjonene som revisor baserer sine konklusjoner på. Hensiktsmessigheten måles av to faktorer, revisjonsbevisets relevans og pålitelighet. Relevans viser til revisjonsbevisets logiske tilknytning til formålet med revisjonshandlingen. Påliteligheten påvirkes av kilden for revisjonsbevis, type, og eventuelle andre omstendigheter rundt innhenting av revisjonsbevis, jf. ISA 500 pkt. 6.

Ved tilstrekkelig forståelse av kvantiteten av revisjonsbevis nødvendig for å kunne konkludere om på regnskapet. Regnskapsposter som er forbundet med høyere risiko for vesentlig feil krever større mengder revisjonsbevis (eller revisjonsbevis av høyere grad av kvalitet).

Tilstrekkeligheten baserer seg følgelig på revisors vurderinger av risiko for vesentlig feil og revisjonsbevisets hensiktsmessighet, jf. ISA 500 veiledningspunkt A4. Revisjonsbevisets mål for tilstrekkelighet er også en viktig faktor for fastsetting av utvalgsstørrelse. En kan si at revisor har innsamlet tilstrekkelig revisjonsbevis dersom mer revisjonsbevis ikke vil tilegne ny kunnskap som endrer revisors konklusjoner om regnskapet.

Figur 1 illustrerer de ulike fasene i revisjonsprosessen. Fasene må ses i sammenheng, da revisjonsprosessen er en dynamisk prosess hvor nye forhold og hendelser i revisjonen kan medføre at en må endre handlingsvalg og vurderinger underveis i revisjonen.

Figur 1

2.4.1 Oppdragsvurdering

Ved oppdragsvurdering vil revisor vurdere om en skal ta på seg revisjonsoppdraget eller ikke, jf. ISA 210. Revisor bruker mye mer ressurser i vurderinger for nye revisjonsoppdrag enn i vurderinger om å beholde eksisterende kunde. Når revisor velger å fortsette med eksisterende kunder, besitter revisor kunnskap om virksomheten og omstendighetene. Før revisor tar på

seg et nytt revisjonsoppdrag skal revisor be om en uttalelse fra den revisjonspliktiges avtreddende revisor (revl, 1999, § 7-2). Dette for at ny revisor skal kunne vurdere om det foreligger forhold som tilsier at en ikke bør ta på seg oppdraget. Revisor eller revisjonsselskapet må også vurdere ens kompetanse, kapasitet, uavhengighet, og integritet opp mot den reviderende (Eilifsen et. al., 2014). Videre må revisor opparbeide en forståelse av revisjonskunden og vurdere risiko for vesentlig feilinformasjon før en velger å påta seg oppdraget.

2.4.2 Vurdering av risiko for vesentlig feilinformasjon

Planlegging og risikovurderingshandlinger i revisjon avhenger av at revisor identifiserer områder i regnskapet som er forbundet med risiko, jf. ISA 300 pkt. 4. Revisor benytter en risikomodell innarbeidet i ISA-ene for å identifisere risiko, planlegge og gjennomføre hensiktsmessige revisjonshandlinger for å redusere revisjonsrisikoen til et akseptabelt lavt nivå (Eilifsen et. al., 2014). Risikomodellen kan uttrykkes slik:

$$\begin{array}{c}
 \textit{Revisjonsrisiko} = \textit{Iboende risiko} * \textit{Kontrollrisiko} * \textit{Oppdagelsesrisiko} \\
 \underbrace{\hspace{10em}} \\
 \textit{Risiko for vesentlig feilinformasjon}
 \end{array}$$

Figur 2

Revisjonsrisiko er risikoen for at revisor gir uttrykk for at regnskapet totalt sett er uten vesentlige feil når det i realiteten inneholder vesentlige feil. Selve modellen er ikke definert i ISA-ene, men i ISA 200 pkt. 13 står det at revisjonsrisiko er en funksjon av risiko for vesentlig feilinformasjon og oppdagelsesrisiko. Oppdagelsesrisiko er risikoen for at substanshandlingene ikke vil avdekke vesentlig feilinformasjon i regnskapet.

Ved å vurdere iboende risiko og kontrollrisiko samlet kan revisor gjøre en vurdering av «risikoene for vesentlig feilinformasjon», jf. ISA 200 veiledningspunkt A42. Nivået som revisor fastsetter risiko for vesentlig feilinformasjon til, er avgjørende for omfanget av revisjonshandlinger som må utføres i form av tester av kontroller og substanshandlinger.

Iboende risiko defineres som «muligheten for at en påstand om en transaksjonsklasse, kontosaldo eller tilleggsopplysning kan inneholde feilinformasjon som kan være vesentlig,

enten enkeltvis eller sammen med annen feilinformasjon, før eventuelle tilhørende kontroller tas i betraktning», jf. ISA 200 pkt. 13.

Kontrollrisiko defineres som *«risikoen for at feilinformasjon som kan forekomme i en påstand om en transaksjonsklasse, kontosaldo eller tilleggsopplysning og som kan være vesentlig, enten enkeltvis eller sammen med annen feilinformasjon, ikke forhindres eller avdekkes og korrigeres i rett tid av enhetens interne kontroll» jf. ISA 200 pkt 13.*

Ved bruk av risikomodellen i risikovurderingsprosessen opparbeider revisor en forståelse av enheten, dens omgivelser og kontroller. Risikomodellen inkluderer ikke alle faktorer som påvirker vurderingen av revisjonsrisiko. Revisors subjektive vurdering og kompetanse er dermed sentral for å redusere revisjonsrisikoen til et akseptabelt lavt nivå. Modellen er imidlertid nyttig i planleggingsprosessen og for å beslutte omfanget av revisjonshandlinger (Eilifsen et. al., 2014).

Ved vurdering av vesentlighet vil revisor sette en vesentlighetsgrense for hva som skal bli betraktet som vesentlig feilinformasjon og art. Feilinformasjon i form av utelatelser er å anse som *vesentlig* dersom feilinformasjonen, samlet eller enkeltvis, kan forventes å påvirke de økonomiske beslutningene som brukerne tar på grunnlag av regnskapet, jf. ISA 320 pkt 2. Vesentlighetsgrensen kan settes ut fra flere forhold, men bør settes ut fra hvem de tiltenkte brukerne er.

Videre skal revisor sette en arbeidsvesentlighetsgrense lavere enn vesentlighetsgrensen for det totale regnskapet. Dette er for å redusere sannsynligheten for at summen av ikke-korrigert og uavdekket feilinformasjon overstiger vesentlighetsgrensen for det totale regnskapet, til et hensiktsmessig lavt nivå Jf. ISA 320. Basert på vurdering av vesentlighet og vesentlighetsgrensen, samt risikofaktorer, vil revisor planlegge og gjennomføre revisjonshandlinger.

2.4.3 Strategi og planlegging

Revisor må uansett kompleksitet av oppdraget utarbeide en strategi som skal bidra ved utarbeidelsen av en revisjonsplan jf. ISA 300. Standarden pålegger revisor til å ha en revisjonsstrategi som beskriver revisjonens innhold, når den skal utføres, samt angrepsmåte.

For å lage en god strategi bør revisor samle inn, systematisere og vurdere informasjon fra en rekke forhold innad og utad i foretaket.

Revisor skal tilegne seg den bransjekunnskapen som er nødvendig for å utføre revisjonen. Dette innebærer å skaffe seg kjennskap om juridiske rammebetingelser og kontrollmessige og regnskapsmessige utfordringer knyttet til bransjen. Videre må revisor innhente informasjon om hvilke regnskapsprinsipper foretaket bruker, og avgjøre om det er i samsvar med gjeldende regelverk for økonomisk rapportering for årsregnskapet. Der det ikke er fastsatt prinsipper må revisor foreta en vurdering om de regnskapsmessige løsningene som er valgt er i samsvar med hva som anses som normalt i bransjen, og i samsvarer med prinsipper etablert på andre områder for øvrig (Gulden, 2016).

Revisjonsplanen skal inneholde en beskrivelse av typen og omfanget av planlagte risikovurderingshandlinger (og når de skal utføres), videre revisjonshandlinger på påstandsnivå, og eventuelle andre revisjonshandlinger som må utføres, jf. ISA 300 pkt 9. Risikovurderingshandlinger er handlinger revisor utfører *«for å kunne anslå risikoen for at det er vesentlig feilinformasjon i det ureviderte årsregnskapet»* (Gulden, 2016, s. 92).

2.4.4 Gjennomføring – Revisjonshandlinger

Denne delen i revisjonsprosessen kalles gjerne risikohåndteringsfasen. For å håndtere risiko utfører revisor revisjonshandlinger med hensikt om å *«reducere risikoen for at det er vesentlig, uavdekket feilinformasjon i det reviderte årsregnskapet til et akseptabelt nivå»* (Gulden, 2016, s. 92).

Revisjonshandlinger kategoriseres med hensyn til deres formål, henholdsvis tester av kontroller og analytiske og detaljerte substanshandlinger, jf. ISA 330 pkt. 4. Revisjonsbevis er informasjon benyttet av revisor for å underbygge konklusjonene til revisor, jf. ISA 500 pkt. 5.

Tester av kontroller

Tester av kontroller defineres som *«revisjonshandlinger som er utformet for å vurdere måleffektiviteten av kontrollene med hensyn på å forebygge, eller avdekke og korrigere, vesentlig feilinformasjon på påstandsnivå»*, jf. ISA 330 pkt. 4. Hensikten med tester av kontroller er å fremskaffe bevis for at enhetens rutiner er fulgt, og at interne kontroller har

vært effektive i hele perioden som kontrolleres, slik at revisors vurdering av kontrollrisikoen kan underbygges.

Interne kontroller defineres som «kontroller konstruert av ledelsen for å forhindre eller avdekke feilinformasjon i regnskapet»² (Stuart, 2011, s. 51). Definisjonen refererer til kontrollenes funksjon med å sikre at retningslinjene og rutinene som bidrar til å sikre at instruksjoner fra ledelsen utføres. Eksempler på kontroller autorisasjoner, gjennomgåelse av prestasjoner og resultater, informasjonsbehandling, fysiske kontroller og arbeidsfordeling, jf. ISA 315 veiledningspunkt A99.

I hvilken grad kunden benytter informasjonssystemer (IT-systemer) har påvirkning på den interne kontrollen som er etablert. Dette fordi IT-systemer påvirker hvordan transaksjoner «oppstår, godkjennes, bokføres, behandles og rapporteres»³ (Eilifsen et. al., 2014 s. 176). I dag bruker nærmest samtlige bedrifter stor grad av IT i sine prosesser. Dette betyr at revisor må sette seg inn i hvordan bedrifter benytter IT i sin virksomhet, og hvilke risikoer som oppstår som følge av dette. I følge Trond Morten Lindberg (2016) er bruk av IT i virksomheter noe som byr på stadig økende utfordringer for revisor, da det gir andre former for kompleksiteter og stiller økende krav til revisors IT-kunnskaper.

Virksomheter har ofte i sine interne kontroller etablert generelle IT-kontroller og applikasjonskontroller for å sikre at de interne kontrollene knyttet til IT er god. Generelle IT-kontroller medgår i virksomhetenes totale interne kontrollsystem og omfatter de tiltakene som skal sikre at IT-systemene og behandlingen av informasjon er pålitelig. Dette innebærer å sikre at IT-systemene fungerer og er stabile, og at prosessene rundt og i tilknytning til IT-systemene er tilfredsstillende organisert (Eilifsen et. al., 2014).

Applikasjonskontroller er manuelle eller automatiserte kontroller som fremkommer på prosess og/eller transaksjonsnivå i virksomheten. Hensikten med applikasjonskontroller er å sikre at data blir registrert på en fullstendig, nøyaktig og gyldig måte. Dette inkluderer å forhindre, oppdage og korrigere feil som oppstår i databehandlingen (Eilifsen et. al., 2014). Eksempler

² Oversettelse av Iris Stuart (2011)

³ Oversettelse av Eilifsen et. al. (2014)

på applikasjonskontroller er inndatakontroller, valideringskontroller, prosesskontroller, og utdatakontroller.

Revisor er ikke lovpålagt å teste interne kontroller. Likevel krever ISA-ene at revisor opparbeider seg en forståelse for dem, jf. ISA 315 pkt. 12. Dersom revisor konkluderer med at kontrollene ikke er til stede, eller ikke er effektive i å avdekke feilinformasjon i regnskapet, har det heller ingen hensikt å teste dem (Stuart, 2011). I slike tilfeller settes kontrollrisiko høy, og revisor må kompensere med å øke omfanget av substanshandlinger. Dersom revisor konkluderer at interne kontroller er effektive og kan benyttes som grunnlag for å konkludere om regnskapet er uten vesentlige feil, betyr dette at revisor kan sette oppdagelsesrisikoen høyere og kontrollrisiko lavere, og følgelig utføre færre substanshandlinger. Gulden (2016), Stuart (2011) og Eilifsen (2014) refererer til fire former for tester av kontroller:

Etterprøving. Revisor utfører en transaksjon for å se hvilke kontroller som blir brukt og effektiviteten av kontrollene. Etterprøving alene gir som ofte ikke tilstrekkelig bevis for om en kontroll fungerer effektivt eller som forutsatt.

Observasjon. Revisor observerer hvordan den interne kontrollen utføres. Revisor gjentar observasjonen på flere tidspunkt gjennom hele regnskapsperioden for å bekrefte at kontrollen er konsistent. Ved observasjoner stiller revisor spørsmål til den eller de som utfører kontrollen. Problemer knyttet til observasjoner er at når noen blir observert kan vedkommende utføre arbeidsoppgavene annerledes enn hvis de var alene. Observasjonsbevis har derfor relativt lav bevisverdi. Dersom revisor mottar uttalelser fra andre personer som har kjennskap til kontrollenes utførelse, vil dette gi høyere grad av pålitelighet og bevisverdi.

Forespørsel. Revisor retter forespørsler til den eller de som utfører kontrollen om hvordan kontrollen blir utført. Problemer knyttet til forespørsel er at personer som utfører kontrollen ikke vil innrømme om kontrollen ikke utføres hensiktsmessig og feilfritt. Dermed er det ikke tilstrekkelig med forespørsel som bevis alene. I kombinasjon med andre former for tester av kontroll kan forespørsler gi god bevisverdi jf. ISA 330.

Inspeksjon. Revisor inspiserer digitale og ikke-digital kontroller. Revisor kan kun teste de kontrollene som er dokumentert eller loggført, for eksempel autorisasjonskontroller som

krever ansattes signaturer eller andre former for spor. I slike tilfeller vil revisor kontrollere at signaturene er tilstede. Dersom ikke er til stede er dette å regne som et avvik ved kontrollen.

Revisor rapporterer til styret i virksomheten om forhold i de interne kontrollene som bør forbedres og tiltak som bør iverksettes. Dette er ikke lovpålagt, men kan være nødvendig får å sikre at kontrollene utbedres. Ved neste periodes revisjon er det naturlig at revisor kontrollerer om mangler som tidligere ble påvist er utbedret (Gulden, 2015). Uavhengig av om revisor tester interne kontroller skal substanshandlinger utføres.

Substanshandlinger

Substanshandlinger består av analytiske substanshandlinger og detaljtester. Analytiske substanshandlinger skal gjennomføres alene eller i kombinasjon med detaljtester, jf. ISA 520 pkt. 5. Beslutningen om hvilke substanshandlinger som skal brukes vil være basert på kostnadseffektiviteten av tilgjengelige revisjonshandlinger for å redusere revisjonsrisikoen på påstandsnivå ned til et akseptabelt lavt nivå. Beslutningen baserer seg på revisors skjønn, erfaringer og kjennskap til den reviderende.

Analytiske substanshandlinger defineres som «*evalueringer av finansiell informasjon gjennom en analyse av plausible sammenhenger mellom både finansielle og ikke-finansielle data*», jf. ISA 520 pkt. 5. Standarden stiller flere krav ved bruk av analyser som substanshandlinger. Revisor skal:

- Fastslå analysens egnethet for gitte påstander;
- Evaluere påliteligheten av datagrunnlaget;
- Utarbeide en forventning om registrerte beløp eller forholdstall; og
- Definere akseptabelt avvik mellom forventede beløp og faktiske beløp

Analytiske substanshandlinger kan variere fra enkle trendanalyser til komplekse regresjonsanalyser. De mest brukte analysene i revisjon er trendanalyser (analyse av endringer i regnskapsposter), og ratioanalyser (sammenligning av forholdstall) (Eilifsen et. al, 2014).

Analytiske substanshandlinger gir ikke direkte svar om regnskapsinformasjonen er korrekt, men kan gi en indikasjon for om det er vesentlig feil i regnskapet. Kontrollhandlingene vil gi

utslag om det er avvik og endringer i forholdstall og trender. Revisors profesjonelle skepsis skal bidra til å avdekke avvik og føre til videre granskning dersom nødvendig.

Ved detaljtesting er det detaljene tilknyttet *transaksjon* eller *kontosaldo* som testes. Detaljert kontroll av en transaksjon består i å bekrefte den regnskapsmessige presentasjonen av transaksjonen med underliggende realøkonomiske forhold. Detaljert kontroll av en kontosaldo består i å bekrefte saldoen med underliggende realøkonomiske forhold. Saldoer kan bestå av flere underliggende kontoer. Det er opp til revisor å avgjøre om alle, eller deler av, de underliggende kontoer skal testes. Kontrollene kan utføres som inspeksjon, eksterne og interne bekreftelser, kontrollberegninger, og ved forespørsler (Gulden, 2016):

Inspeksjon. Denne kontrolltypen innebærer at revisor gransker dokumenter, regnskapsregistreringer og andre fysiske gjenstander. Inspeksjon er den kontrolltypen som har størst bevisverdi.

Eksterne bekreftelser. Bekreftelser eller uttalelser fra uavhengige parter utenfor den reviderende virksomheten, for eksempel saldobekreftelser fra bank og leverandører. Eksterne bekreftelser gir høy grad av bevisverdi.

Interne bekreftelser. Bekreftelser og uttalelser fra virksomhetens ledelse og ansatte kan gi bregnes bevisverdi, men er en god metode for å supplere eller kompensere andre kontrolltyper.

Kontrollberegninger. Vil si at revisor utfører kontroll av beregninger for å avdekke eventuelle misligheter eller feil ved regnskapstallene. Revisor kan kontrollere foretakets beregninger på avskrivninger, nedskrivninger, avsetning til tap på kundefordringer, skyldig arbeidsgiveravgift, mv.

Forespørsel. Revisor kan gjøre muntlige og skriftlige, interne og eksterne forespørsler. Innhentet bevis ved forespørsel og bekreftelse har høyest grad av pålitelighet når revisor bruker en ekstern tredjepart. Påliteligheten er lavere når informasjonen gis fra ansatte, ledelse, mv., og er den svakeste formen for revisjonsbevis.

Ved å kombinere tester av kontroller, analytiske handlinger og et mindre antall detaljanalyser av substanshandlinger, kan revisor utføre en mer rasjonell revisjon.

Utvalgtesting i revisjon

Avhengig av virksomhetens størrelse og antall transaksjoner, kan grunnlaget for testing og innhenting av revisjonsbevis variere stort. I mindre selskaper, eller i selskaper hvor det er få transaksjoner, er det være mulig for revisor å undersøke hele regnskapsmaterialet for en periode. Imidlertid er selskaper som er lovpålagt revisjon ofte store og komplekse. Per i dag er det sjeldent måleffektivt å kontrollere hele regnskapsmaterialet, da dette krever omfattende arbeid. Dette fordi de digitale hjelpemidlene og metodene revisor bruker for å teste påstander i regnskapet ikke åpner for å teste hele populasjoner uten å gå på bekostning av effektivitet- eller kostnadsnivået i revisjonen. Revisor benytter derfor stikkprøver, eller utvalg, for å trekke konklusjoner om regnskapet. Ved bruk av stikkprøver i revisjon kan revisor oppnå betryggende sikkerhet, men ikke absolutt, for om regnskapet totalt sett er uten vesentlige feil (Eilifsen et. al., 2014).

Ved utførelse av utvalgtesting refererer ISA 500 til tre metoder for å innhente revisjonsbevis på. Avhengig av omstendighetene, vil revisor vurdere om revisjonen bør utføres med en enkelt metode eller en kombinasjon, jf. ISA 500 veiledningspunkt A52. De tre aktuelle utvalgsmetodene er:

Utvelgelse av hele populasjonen. Der er lite veiledning for hvordan revisor skal teste hele populasjoner. ISA 500 veiledningspunkt A53 forteller at det kan være hensiktsmessig hvor:

- Populasjonen består av få elementer med stor verdi;
- Påstander til transaksjoner, kontosaldoer og tilleggsopplysninger knytter seg til særskilte risikoer; eller
- Bruk av automatiske informasjonssystem gjør det kostnadseffektivt å teste hele populasjonen.

Utvelgelse av spesifikke elementer. Skjønnsmessig utvelgelse av spesifikke elementer medfører ikke-utvalgsrisiko, da revisor bestemmer hvilke elementer som skal testes. Denne typen utvelgelse kan ikke regnes for å være stikkprøve i revisjon, og kan ikke projiseres på

hele populasjonen. Selektiv utvelgelse gir følgelig ikke revisjonsbevis for hele populasjonen, og revisor må supplere med *stikkprøver i revisjon* eller *utvelgelse av hele populasjonen*.

Stikkprøver i revisjon. Stikkprøver er en utvalgsmetode utformet for å kunne trekke konklusjoner om en hel populasjon i regnskapet. ISA 530 pkt. 5 beskriver stikkprøver som “*anvendelsen av revisjonshandlinger på en mindre enn 100% av enhetene i en populasjon som er relevant for revisjonen, under forutsetning av at alle enhetene har en mulighet til å bli valgt ut, for å skaffe revisor et betryggende grunnlag for å kunne trekke konklusjoner om hele populasjonen*”. Dette betyr at revisor trekker et utvalg fra en populasjon i regnskapet, tester utvalget, og projiserer resultatet på hele populasjonen. En sentral forutsetning for bruk av stikkprøver i revisjon, er at alle elementene i populasjonen har lik mulighet for å bli trukket. På denne måten er revisor sikker på at utvalget er representativt for hele populasjonen.

Revisjonsstandardene tillater bruk av både statistiske og ikke-statistiske metoder for revisjonstesting. ISA 530 pkt. 5 spesifiserer at egenskapene til en statistisk stikkprøve skal være fra et tilfeldig utvalg fra en populasjon og det skal brukes sannsynlighetsteori for å vurdere utvalgsresultatet, herunder måling av utvalgsrisiko. Hvis de overnevnte egenskapene ikke er tilstede er metoden å anse som ikke-statistisk.

Utvalgsstørrelsen kan beregnes statistisk eller ved bruk av profesjonelt skjønn, jf. ISA 530 veiledningspunkt A11. Statistisk utvalgsmetode tillater revisor å kvantifisere utvalgsrisikoen og måle tilstrekkeligheten tilknyttet innhentet revisjonsbevis. Revisjonsselskapene benytter imidlertid ofte ikke-statistisk utvalgsmetode hvor utvalg er basert på profesjonelt skjønn.

Uavhengig av hvilke hjelpemidler revisor benytter for å fastsette utvalgsstørrelse, er det opp til revisor å vurdere om utvalgsstørrelsen er tilstrekkelig for å konkludere om hele populasjonen og redusere risikoen for vesentlig feilinformasjon til et akseptabelt lavt nivå. Å fastsette utvalgsstørrelse kan være utfordrende, særlig i tilfeller hvor revisor reviderer store og komplekse virksomheter med mange transaksjoner. Teknologien har redusert situasjoner hvor revisor trenger å bruke utvalg for å innsamle revisjonsbevis. Likevel argumenterer Eilifsen (2014) for at stikkprøver ikke vil forsvinne, da det fortsatt vil være situasjoner der teknologien ikke kan ta overhånd. Eilifsen argumenterer videre for at der er mange kontrollprosesser som krever menneskelig involvering for at det skal fungere effektivt (for eksempel avstemming,

gjennomgang og oppløsning av systemets genererte unntaksrapporter). Mange testprosedyrer krever at revisor fysisk undersøker en ressurs (for eksempel inventar eller eiendeler), eller inspiserer egenskaper for en transaksjon eller balanse (for eksempel vilkår i en kontrakt). I mange tilfeller er revisor også pålagt å innhente og undersøke bevis fra tredjeparter (for eksempel signaturer som bekrefter kundefordringsbalanse fra virksomhetens kunder). Disse situasjonene krever revisors praktiske oppmerksomhet.

Revisjon av regnskapsestimater

Ledelsen i virksomheter har ansvaret for å gjøre regnskapsmessige estimater i regnskapet; revisor har ansvaret for å vurdere rimeligheten av estimatene fra ledelsen. Det er ikke sjeldent at det oppstår uenigheter over estimater mellom revisor og den reviderende. Mange estimater utført av ledelsen bygger på underliggende, subjektive forutsetninger, eller påstander som er vanskelig, om ikke umulig, å underbygge. Følgelig kan anvendelsen av tradisjonelle revisjonshandlinger for regnskapsestimater være begrenset (Kaplan & Reckers, 1995).

Regnskapsestimater er poster som ikke kan måles nøyaktig, men må estimeres. Revisor kan vurdere rimeligheten av et estimat ved å forespørre og vurdere virksomhetens beregningsgrunnlag, samt holdbarheten og premisene lagt til grunn for benyttet beregningsmetode. Estimater krever at revisor må vurdere hva som er grensen for skjønnsutøvelse, og tilse at kundens estimater ligger innenfor disse grensene (Gulden, 2016).

Regnskapsreglene tar høyde for utfordringer omkring estimatberegninger ved at det skal relativt mye til for regnskapsestimatene blir betraktet for å være så upålitelig at det ikke regnskapsføres. Dette åpner for at ledelsen kan utøve betydelig skjønn. Revisjonsreglene gjenspeiler vurderingsreglene som ligger til grunn i regnskapsreglene, ved at revisor skal vurdere regnskapsestimaters rimelighet, og ikke pålegges større ansvar enn ledelsen egne estimater (Kjelløkken, 2009). Revisors profesjonelle skepsis er derfor avgjørende for vurdering av estimater. *«Samtidig kan det ikke forventes at revisors skeptiske vurderinger skal oppveie markedsaktørers generelle overoptimisme»* (Mamelund, 2009, s. 28). Dette er særlig noe revisor kan oppleve på slutten av en oppgangsperiode eller ved inngangen til en resesjon.

Vurdering av rimelighet knyttet til estimatposter er følgelig utvilsomt en vanskelig oppgave for revisor. Utbredt bruk av skjønn og profesjonell skepsis ved estimatvurderinger kan gjøre

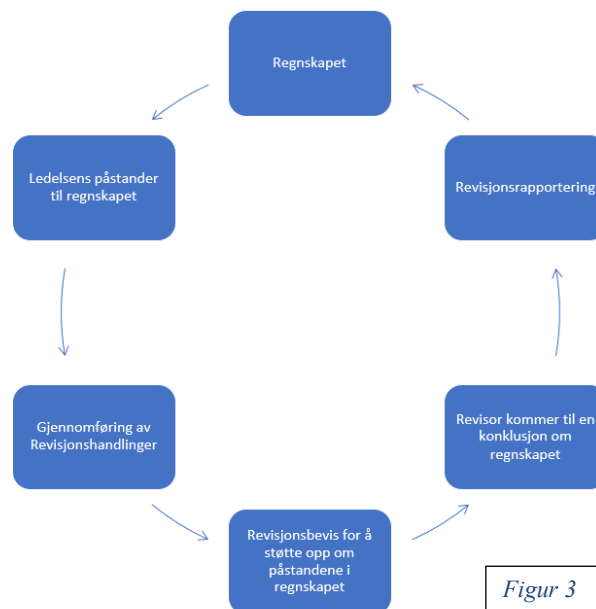
det vanskelig å digitalisere denne delen i revisjon. På grunnlag av informantenes besvarelser, diskuteres dette ytterligere i utredningens avsluttende kapitler.

2.4.5 Konklusjon og rapportering

Dokumentasjon er viktig for å underbygge at revisor har innhentet tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for å kunne avgi sin beretning. For brukere av finansiell informasjon er revisors beretning og konklusjoner en bekreftelse på den økonomiske situasjonen til virksomheten.

Innhentet dokumentasjon og revisjonsbevis brukes for å dokumentere revisjonen. Innad i revisjonsselskapet brukes dokumentasjonen til å unngå dobbeltarbeid, vurdere kvaliteten, problemer til neste års revisjon, og for å sikre den fullstendige revisjonen. Dokumentasjonen brukes som bevis for det materielle innholdet i revisjonen, og manglende dokumentasjon blir betraktet som mangel på bevis hvis ikke annet kan argumenteres. Videre er dokumentasjon er det beste beviset revisor har ved straff- og erstatningssaker. Figur 3 gir en oversikt over forholdet mellom regnskapet, ledelsens påstander, revisjonshandlinger og revisjonsrapportering.

Rapportering er den siste fasen i revisjonsprosessen. Revisor gir en formalisert konklusjon vedrørende formålet med revisjonen med en *revisjonsberetning*. Revisor kan konkludere med en umodifisert eller modifisert konklusjon. Umofisert konklusjon vil si at revisor avgir en revisjonsberetning hvor det uttrykkes at regnskapet er utarbeidet i samsvar med gjeldende revisjonsstandarder og lovverk, og gir et rettviseende bilde av den finansielle situasjonen til virksomheten. En modifisert konklusjon kan deles opp i tre kategorier; konklusjon med forbehold, negativ konklusjon, og konklusjon ved at revisor ikke

Figur 3

kan uttale seg om regnskapet, jf. ISA 705 pkt. 2. Revisor vil gjøre en skjønnsmessig vurdering basert på dokumentasjon innsamlet i revisjonsprosessen for å konkludere om feilen(e) i regnskapet er vesentlige og/eller gjennomgripende. Gjennomgripende vil si at det foreligger feilinformasjon, eller at feil ikke er avdekket som følge av manglende mulighet for å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis jf. ISA 705. Dersom feilinformasjon er vesentlig og gjennomgripende vil revisor avgi en negativ konklusjon. Om feilinformasjonen er vesentlig, men ikke gjennomgripende, vil revisor konkludere med forbehold. I tilfeller hvor revisor ikke er i stand til å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis, vil revisor konkludere med at en ikke kan uttale seg om regnskapet.

2.6 Oppsummering

Revisor har en sentral rolle som allmennhetens, eller samfunnets, tillitsmann for finansiell rapportering. Ved å være uavhengig til den reviderende fungerer revisor som en gatekeeper for å sikre informasjonen om regnskapet. Revisjon går ut på å innhente, tolke og bearbeide revisjonsbevis for å bekrefte at regnskap ikke inneholder vesentlige feil. For å bekrefte dette gjennomfører revisor revisjonshandlinger i henhold til standardene og deres krav. Dette kan være en svært omfattende og tidkrevende prosess, særlig etter tradisjonell tolkning av standardene og utvalgstesting etc. Digitalisering og ny teknologi innen revisjon åpner for å effektivisere den tradisjonelle revisjonsprosessen, og neste kapittel tar for seg dette.

3. Digitalisering i revisjon

Hva er det som driver digitaliseringen i samfunnet og i revisjon spesielt? Og hvilke muligheter og utfordringer forbindes med digitalisering i revisjon? I dette kapitlet skal vi se på hva tidligere forskning og teori sier om disse spørsmålene. Gjennomgangen vil også danne utgangspunktet for å forstå hvordan intervjuguidene er konstruert.

Under NHO's årskonferanse i 2016 ble det konstatert at teknologien kommer til å endre jobbene våre raskere enn noen gang (NHO, 2016). Grunnlegger og formann av World Economic Forum, Klaus Schwab (2017), definerer tiden vi er i som *Den Fjerde Revolusjonen*⁴, den siste av fire teknologiske og fundamentale industrielle omveltninger. Schwab (2017) mener den teknologiske utviklingen fremover vil være så stor, og komme så hyppig, at både mennesker, organisasjoner og myndigheter vil ha utfordringer med å forstå og ta innover seg konsekvensene. Denne veksten kan ses i sammenheng med Moores lov. Tilgjengelig datakraft har hatt en eksponentiell vekst og doblet seg ca. annen hvert år siden starten av 1970-tallet. De siste ti årene derimot, har utviklingen gått enda hyppigere, med regelmessige doblinger innen datakraft. I denne utviklingen følger også datalagring og overføringshastigheter (Lunde, 2017).

I følge Jo Sigurd Pedersen (referert av Askelund, 2017) kan bortimot 80% av revisjonsoppdrag automatiseres allerede nå. Dette bekrefter NHO's og Schwab's utsagn, og er indikasjoner på at digitale verktøy vil endre måten revisor arbeider på. BDO's adm. dir. og styreleder i DnR, Trond Morten Lindberg, forteller til Finansavisen at revisjonsbransjen står overfor en omfattende omstillingsfase hvor en må tørre å endre seg (Grandal, 2016). Dette kan tolkes som at revisor vil ha en mer dynamisk rolle i fremtiden.

3.1 Drivere for digitalisering

Revisjonsbransjen lever for å yte tjenester overfor næringslivet (Stuart, 2011). For å forstå hvorfor digitalisering har så stor innvirkning på næringslivet er det viktig å forstå driverne bak.

⁴ Ref. Vedlegg 4: Begrepsforklaringer, Den Fjerde Industrielle Revolusjonen

Digitalisering innebærer store økonomiske potensialer for virksomheter, noe som vil ha enorme virkninger på verdensøkonomien framover (Neumeier, Wolf, & Oesterle, 2017). En av hovedgrunnene for at nye teknologitrender er så kraftfulle, er fordi de sammen med nye forretningsmodeller kan endre verdikjeder radikalt. Digitalisering kan blant annet bidra virksomheter i å effektivisere deres arbeid med å skape merverdier for kunder og opparbeide konkurransefortrinn (Fitzgerald et al., 2013). Bedrifter opplever at konkurrentene styrker sin konkurransekraft gjennom digitalisering, noe som krever at ledere gjør forandringer for å holde tritt. Veksten innenfor digitale nyutviklinger kan sies å være den største driveren for digitalisering (Fitzgerald et al., 2013; Kairos Future, 2013; Lindberg, 2018; Westerman et al., 2014).

I følge Sintef (2015) bidrar digitalisering til å skape nye muligheter for norsk næringsliv, blant annet ved å utjevne kostnadsforskjeller mellom Norge og andre land. Norske bedrifter viser seg å være mer opptatt av å bruke digitalisering til å redusere kostnader og effektivisere prosessene, enn til bruk for innovasjon (SINTEF, 2015; Siemens Norge, 2017). I følge Trond Morten Lindberg (2018) er bakgrunnen for digitalisering i revisjon både fordi nye verktøy vil kunne redusere kostnadene, men også fordi kundene forventer det.

For andre år på rad har Siemens Norge (2017) utført en undersøkelse blant norske ledere for å kartlegge deres syn på digitalisering. Undersøkelsen viser at norske ledere har fått mer kunnskap om digitalisering og viktigheten av digitalisering for økt konkurransekraft de siste årene, og at nærmere 75 prosent av ledere i norsk næringsliv anser digitalisering som avgjørende for økt konkurransekraft. Halvparten av bedriftene erkjenner at konkurransen er blitt tøffere som følge av digitalisering.

Store og ressurssterke virksomheter har ofte lettere for å integrere ny teknologi (Siemens Norge, 2017). De store revisjonsselskapene befinner seg i dette segmentet. Mellomstore bedrifter opplever i langt mindre grad at digitalisering er viktig for å skape nye forretningsmuligheter eller at det er en forutsetning for innovasjon (Siemens Norge, 2017). Dette kan være fordi mellomstore bedrifter opplever mindre press for å digitalisere, både fra konkurrenter og kunder.

Mindre virksomheter kan finne det vanskelig å rettferdiggjøre kostnadene ved å digitalisere (Hirt & Willmott, 2014), noe som kan gjøre at de mindre revisjonsselskapene kan bli hengende etter i utviklingen.

Nyopprettede selskaper har lettere for å investere i digitalisering, da de ikke må erstatte eksisterende systemer, eller gjøre interne eller eksterne endringer for å implementere den nye teknologien (Fitzgerald et al., 2013). Dette resulterer i fremvekst av nye og innovative selskaper som kan utfordre de tradisjonelle virksomhetene (Fitzgerald et al., 2013). Fremvekst av nye virksomheter som vil true posisjonen til de store revisjonsselskapene oppfattes imidlertid som mindre sannsynlig, da de er sterkt posisjonert i bransjen.

3.2 Muligheter og utfordringer

Digitalisering gir både muligheter og utfordringer for bedrifter. En studie utført av Martin Hirt og Paul Willmott (2014) konkluderer med at digitalisering vil komme til å endre konkurransevilkårene i næringslivet drastisk, noe som vil kreve at virksomheter tilpasser seg eksterne endringer for å ikke å bli hengende etter konkurrentene.

Muligheter og utfordringer innenfor digitalisering presenteres innenfor tre kategorier: prosessorienterte, markedsorienterte, og organisatoriske. Disse kategoriene er også brukt i rapporten til Siemens (2017) i forbindelse ved kartlegging av virksomheters oppfatning av digitalisering i næringslivet i Norge.

3.2.1 Prossessorienterte muligheter og utfordringer

Ved å ta i bruk ny teknologi kan virksomheter omgjøre prosesser, som tidligere var delvis eller helt manuelle, til en automatisert prosess. Dette kan ha både effektiviserende og kostnadsreducerende effekter. Tingenes Internett⁵ gjør det mulig å samle, lagre og analysere data på helt nye måter og bidrar til å optimalisere strømbruk, effektivisere drift og øke produksjonskapasitet. Dette kan bidra til å skape fordeler og konkurransefortrinn for virksomheter (Heggernes, 2017).

⁵ Ref. Vedlegg 4: Begrepsforklaringer, Tingenes Internett

«Fremtiden er digital, også innen revisjon og regnskap. Digital transformasjon handler om å utfordre etablerte tankesett. Nye forretningsmodeller. Nye måter å jobbe på. Tilgang til og analyse av data. Automatisering og robotisering» (Lindberg, 2018).

I følge Fjørtoft (2018) handler digitalisering av revisjon først og fremst om å effektivisere arbeidsprosesser for å gjøre revisjon mer effektiv. Dette er fordi store deler av revisjonen baserer seg på tradisjonell revisjon og manuelt arbeid, noe som gir store muligheter for digitalisering og effektivisering av revisors oppgaver. Digitalisering av prosesser kan erstatte hele eller deler av tradisjonelle arbeidsoppgaver. I revisjon vil gjentakende og repetitive rutineoppgaver forsvinne, og manuelle oppgaver vil bli overtatt av roboter og analyseverktøy (Lindberg, 2018). Dette kan bidra til å bedre revisjonskvaliteten, samtidig som det vil effektivisere arbeidsprosessene i revisjonsselskapene.

Digitalisering av revisjonshandlinger tilsier en prosessorientert mulighet for revisjonsbransjen. Dette kan by på utfordringer i forhold til revisjonsbevisets hensiktsmessighet og pålitelighet da revisor kan miste kontrollen på kilden som revisjonsbeviset kommer fra, noe som kan gå på bekostning av den overordnede kontrollen ved revisjonen (Aurstad, 2017). Et typisk dilemma kan være at revisor bruker revisjonsbevis fra et digitalisert system, eller en robot om du vil. Nye problemstillinger som bransjen står overfor er for eksempel: Hvordan revidere en robot? Hvem har ansvar for feil?

Den teknologiske veksten krever at virksomheter unnytter nye muligheter for å skape smartere og mer lønnsomme arbeidsprosesser for ikke å bli hengende etter. Dette kan være en utfordring for mange virksomheter som kan føle seg presset for å investere i ny teknologi for å overleve (Krokan, 2015). Effektivisering av arbeidsprosesser krever ofte store investeringer. Grunnen for dette er at utforming av nye prosesser er komplekst, krever kontinuerlig utvikling, samt kunnskap om hvordan en utvikler mer effektive prosesser (Stief et al., 2016). Revisjonsbransjen er dominert av få og store selskaper som investerer tungt i digitalisering. Dette er internasjonale og ressusterke selskaper som har posisjonert seg sterkt i digitaliseringsprosessen av revisjon. Andre revisjonsselskaper som ikke har tilstrekkelig ressurser risikerer å bli hengende etter.

Digitalisering kan videre by på integreringsutfordringer. Dette kan for eksempel omhandle viljen til å endre seg, mangel på datatilgjengelighet, høye investeringskostnader eller lav investeringsvilje. For revisjonsbransjen er datatilgjengelighet en sentral brikke i digitalisering av revisjon, da revisor avhenger av tilgang til finansiell og ikke-finansiell informasjon fra virksomheter. Revisjonsselskapene avhenger dermed av kunden for å øke datatilgjengeligheten, noe som kan påvirke digitaliseringsprosessen i revisjon.

Digitalisering kan medføre at tjenester ender opp som såkalte *commodities*. Dette betyr at tjenesten går over til å bli en standardvare som lett kan erstattes av substitutter (Krokan, 2015). Prisen for commoditytjenester har tendenser for å bli presset mot grensekostnadene, eller bli helt gratis. Pris blir dermed ikke et konkurransefortrinn lenger, og virksomheter må konkurrere på andre områder. At tjenester blir gratis er imidlertid ikke synonymt med at det ikke går an å tjene penger på de, men en må benytte andre metoder for å ta betalt (Krokan, 2015). Som tjenesteleverandør kan revisjonsbransjen være utsatt for at tjenester ender som *commodities*.

3.2.2 Markedsorienterte muligheter og utfordringer

Markedsorienterte muligheter ved digitalisering handler om å skaffe kunder, øke verdien av kunder, samt hvordan en beholde kunder (Heggernes, 2017). Digitalisering kan bidra til økt tjenestetilbud via økt kundeinnsikt, og økt kundeopplevelse via forbedret kundedialog (Heggernes, 2017).

Måten digitalisering gir økt kundeinnsikt på, er gjennom økt mengde informasjon.

Digitalisering åpner for å lagre større mengder kundedata (stordata⁶) ved bruk av skybaserte tjenester⁷ og teknologi. Dette bidrar også til å gjøre kundedata lettere tilgjengelig og bruke for virksomheter. En kan for eksempel ved bruk av kundedata og analytisk teknologi få bedre kunnskap om kundene og deres behov. I praksis betyr dette å overvåke kundedadferder, som kan gi virksomheter innsyn i hvilke produkter forbrukerne ser på, hvor lenge de ser på dem og hva de faktisk kjøper. På nettsider refereres slike systemer ofte som Cookies.

⁶ Ref. Vedlegg 4: Begrepsforklaringer, Stordata

⁷ Ref. Vedlegg 4: Begrepsforklaringer, Skytjenester

Et annet eksempel er bruk av CRM-systemer for kundehåndtering. Med CRM menes løsninger for kunderelasjoner som ligger på internett (Heggernes, 2017). Dette er systemer som baserer seg på interne systemer som lagrer all interaksjon mellom virksomheten og kunden. Formålet med CRM-systemer er håndtere kunderelasjoner, samt bygge og vedlikeholde relasjoner, noe som gjør det lettere å bevare kundeforholdet (Heggernes, 2017). Slike systemer åpner for en bedre interaksjon mellom virksomheter og deres kunder (Stief et al., 2016), og kan bidra til å gjøre det lettere for virksomheter å yte bedre og mer tilpasset service. Økt tjenestetilbud og kundeopplevelse kan følgelig bidra til konkurransefortrinn. For revisjonsselskaper kan digitalisering og økt kundeinnsikt for eksempel bidra til å gjøre revisor til en bedre rådgiver, noe som kan føre til økt kundeopplevelse, verdiskapning og konkurransefortrinn.

Markedsorienterte utfordringer omhandler endring i kundeatferd, nye konkurrenter, og digitale disruptjoner⁸. Endring i kundeatferd krever at virksomheter tenker nytt når det kommer til å skaffe kunder, øker deres verdi, samt beholder dem. Dette gjør at virksomheter må endre måten de håndterer sine kunder på, noe som disrupterer tradisjonelle virksomheter (Henriette, Mondher, & Boughzala, 2015).

«Revisjonsbransjen har en forretningsmodell som er perfekt posisjonert for digital disruptjon. Det store spørsmålet er hva vi skal gjøre for å redusere negative konsekvenser og realisere de nye mulighetene» (Fjørtoft, 2018, s. 1).

Disruptjoner kan gi digitale utfordringer som uregelmessige markedsforhold. Digitalisering kan skape lave etableringskostnader, og således lave etableringshindre. Dette gjør det mulig for nye aktører å etablere seg i etablerte markeder og utfordre eller true eksisterende aktører. Dette gjør at eksisterende aktører må revurdere sine forretningsmodeller, prosesser, produkter eller tjenester for å kunne holde følge med de nye (Henriette et al., 2015). For at virksomheter skal lykkes ved å digitalisere sine tjenester, er det viktig å kunne tilby kundene lave transaksjonskostnader i kombinasjon med nettverkseffekter (Krokan, 2015).

Digitale disruptjoner i revisjon handler om hvordan revisjonsbransjen vil transformeres og påvirkes av innovasjon, samt hvordan forventninger og krav til revisor markedet vil endre seg

⁸ Ref. Vedlegg 4: Begrepsforklaringer, Digital disruptjon.

(Fjørtoft, 2018). Omskiftelige tider krever lederskap som har tro på fremtiden og en forklaringsmodell (Lunde, 2017). Ledere i revisjonsselskapene står overfor krevende og utfordrende valg. Eksempler på markedsorienterte utfordringer omhandler: Hvordan skal vi digitalisere uten å miste inntektskilder? Hvilke andre forretningsmuligheter er der? Hvordan skal helautomatiserte revisjonsytelser prises? Hvordan skal vi håndtere overgangen fra et tradisjonelt til et digitalt «mindset»?

3.2.3 Organisatoriske muligheter og utfordringer

Digitalisering kan bidra ledere i virksomheter til å ta bedre beslutninger (Hirt & Willmott, 2014). Digitalisering kan ved bruk av ny teknologi overvåke og monitorere prosesser internt og eksternt i virksomheten. Dette gir ledere bedre kontroll, noe som kan gi bedre tiltaksevne og skape bedre flyt og effektivitet i virksomheten (Heggernes, 2017). Ved å forbedre ledernes beslutningsevner og prosesser kan dette gi positive ringvirkninger i hele virksomheten.

Digitalisering åpner for utvikling av nye forretningsmuligheter og forretningsmodeller, og er den største muligheten ved digitalisering (Siemens Norge, 2017). Grunnen for dette er fordi nye forretningsmuligheter og forretningsmodeller kan bidra til innovasjon og produkt- og tjenesteutvikling, noe som kan gi økt konkurransekraft og skape nye arbeidsplasser (Siemens Norge, 2017).

Digitalisering av forretningsmodeller handler om hvordan virksomheter bruker ny teknologi for å skape nye former for verdi overfor kunden, hvordan man kan effektivisere ressursbruken, og hvordan en tar seg betalt ved bruk av ny teknologi (Heggernes, 2017). Bruk av teknologi og skytjenester⁹ bidrar ikke bare til å effektivisere prosesser og redusere kostnader, men også til å skape nye forretningsmodeller fordi tjenester etter hvert blir viktigere enn produkter (Langeland, 2016). Virksomheter kan utnytte markedsorienterte muligheter på kognitivt nivå og atferdsnivå for å utvikle nye digitale forretningsmodeller med bedre kundeservice. Bedre kundeservice har sammenhenger med bedre kundetilfredshet og kunde verdi.¹⁰

⁹ Ref. Vedlegg 4: Begrepsforklaringer, Skytjenester

¹⁰ Ref. Kap. 3.2.2 Markedsorienterte muligheter og utfordringer

Teknologisk vekst i andre bransjer er også en driver for digitalisering i revisjonsbransjen. For at revisor skal kunne revidere virksomheter med digitale kompleksiteter krever det at revisjonsbransjen henger med i utviklingen (Lindberg, 2018). Mange virksomheter har i tillegg behov for ekstern rådgivning knyttet til digitalisering av økonomiske og finansielle styringer, og om hvilke muligheter digitalisering gir. Dette er en forretningsmulighet som krever at revisjonsbransjen har ledende kunnskaper når det kommer til teknologi og digitalisering.

Et annet område som har økende fokus i samfunnet i dag omhandler miljø og det grønne skiftet. Dette er en sentral drivkraft for teknologiske omstillinger (SINTEF, 2016). Digitalisering åpner for at virksomheter kan ta større miljøansvar gjennom ny klimateknologi, klimatilpasning, fornybar energi og energieffektiverende prosesser. Dette bidrar blant annet i å utvikle nye måter å fange og lagre CO₂ og andre avgasser (SINTEF, 2016). Dette rammer i liten grad revisjonsbransjen direkte, men kunnskaper om emnet kan være fordeler som revisors kunder etterspør.

Digitalisering kan også ha positive innvirkninger på arbeidsmiljø, blant annet ved at det skaper nye arbeidsoppgaver (Statens Arbeidsmiljøinstitutt, 2016). Ved å bruke roboter og teknologi kan maskiner med kognitive funksjoner¹¹ erstatte gjentakende og repetitive arbeidsoppgaver. Dette kan i mange sammenhenger være bra, da mennesket kan fokusere på de subjektive og viktigere arbeidsoppgavene, noe som kan være til fordel for revisors oppgave og rolle. Oppgaver som krever kritisk tenking, forståelse, problemløsning, initiativ, kreativitet, påvirkningskraft, evne til å bygge relasjoner og skape entusiasme er oppgaver som vanskelig lar seg digitalisere. Disse vil bli stående igjen for mennesker. Slike arbeidsoppgaver innebærer variasjon, samarbeid, kommunikasjon og sosialisering med andre, - sentrale faktorer for et godt arbeidsmiljø.

Organisatoriske digitaliseringsutfordringer innebærer blant annet at grenser mellom ulike bransjer viskes ut, hvor av virksomhetene blir nødt til å utfordre egne forretningsmodeller (Kempe, 2013). Eksempler på dette er hvis revisoryrket beveger seg mot andre profesjonsyrker, som for eksempel konsulent, rådgivning, eller analytiske profesjonaliteter.

¹¹ Ref. Vedlegg 4: Begrepsforklaringer, Kognitiv databehandling

Digital omstilling er et lederansvar, og krever at ledere og virksomheter tilegner seg kunnskap på nye områder (Chaffey, 2017; Lindberg, 2018). Innføringen av ny teknologi og forretningsmodeller krevet blant annet at virksomheter har kunnskap om cybersikkerhet¹² og personvern for å imøtekomme utfordringene rundt digitalisering (PWC, 2017). Mangel på strategi er en av de store utfordringene virksomheter står overfor, og klarhet om alternativer og hvilke faktorer som en bør prioritere for å gjøre riktige digitaliseringstiltak er ofte manglende hos ledere (Raskino & Waller, 2015). Mangel på klarhet og strategi kan ses på som en digital disruptjon eller mangel på kunnskap. Konsekvensen av dette kan være at ledere gjør feilaktige prioriteringer i virksomhetens digitaliseringsprosess, som igjen kan få konsekvenser for virksomhetens kost-nytte av investeringen.

Ledere er ofte usikre over hvor de skal begynne eller hvordan de skal holde seg orientert, da forandringer bygger på forandringer og en fort kan oppleve å bli hengende etter (Raskino & Waller, 2015). Dette kan medføre at tiden «renner i fra» mange virksomheter. Tiden i seg selv kan derfor være en utfordring. Digitaliseringens omveltninger og eksponentielle vekst kan gjøre det vanskelig å henge med. Amaras lov refererer til at mennesket har en tendens til *«å overvurdere konsekvensene av teknologi på kort sikt og undervurdere dem på lang sikt»* (Roy Amara, 1925-2007). Dette krever at ledere evner å vise tiltaksevne.

Kunstig intelligens¹³ er ventet å utkonkurrere en rekke tradisjonelle arbeidsplasser, og revisorer utpekes ofte som yrkesgrupper i faresonen (Aurstad, 2017). Ved faresone forstås i hvilke yrkesgrupper hvor en forventer at arbeidsoppgaver vil erstattes av digitale verktøy. Digitalisering kan ha store innvirkninger på revisjonsbransjen om en ikke kompenseres med nye forretningsmuligheter for å opprettholde arbeidsplasser. Dette kan også medføre til at ansatte stiller seg motstridende til digitale endringer.

Ikke minst kan digitalisering by på regulatoriske utfordringer, særlig i bransjer som er strengt lovregulerte (Krokan, 2015). Dette gjør at en for eksempel kan møte situasjoner hvor det er vanskelig å forstå om noe er lovlig eller ikke. Grunnen for dette er at teknologiutviklingen har «gått fra» lovverket (Krokan, 2015). I et intervju til Revisjons og Regnskap forteller Jo Sigurd Pedersen (2017) at det er flere regulatoriske utfordringer ved digitalisering i revisjon.

¹² Ref. vedlegg 4: Begrepsforklaringer, Cyberfysiske systemer.

¹³ Ref. Vedlegg 4: Begrepsforklaringer, Kunstig Intelligens

Pedersen forteller om ny teknologi som blant annet åpner for å effektivisere måten revisor innhenter revisjonsbevis og kartlegger risiko og interne prosesser på, men at standardene krever at revisor gjennomfører utvalgtesting etter tradisjonelle metoder. Den siste studien utført av Data Analytics Working Group (2018), en arbeidsgruppe underlagt IAASB, bekrefter dette, og konkluderer med at en må tilpasse prinsippene i standardene som et resultat av utviklende teknologi.

4. Metode

Formålet med kapittelet er å belyse den metodiske tilnærmingen i masterutredningen, og med dette redegjøre for metoden som er benyttet for å anskaffe og behandle det empiriske datagrunnlaget. Hvorfor metode benyttet er best egnet for å besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene vil begrunnes. Fordeler og ulemper vil drøftes underveis. Avslutningsvis drøftes forskningsetikk og kvalitet.

4.1 Forskningsdesign

Forskningsdesign er formgivningen som utredningen bygger på. En starter med en problemstilling og vurderer hvordan en kan gjennomføre utredningen fra start til mål (Johannessen et al., 2011). Forskningsprosjekter starter ofte med en idé, hvor ideen videreutvikles til et tema og en problemstilling som forskeren ønsker å utforske og tilegne seg kunnskap om (Johannessen, Christoffersen, & Tufte, 2011). Videre må forskeren utdype tema ved å konkretisere og avgrense for å gjøre det forskbart. Denne utredningen baserer seg på følgende problemstilling:

Hvordan vil digitalisering påvirke revisjon og revisors rolle som allmennhetens tillitsperson?

For å konkretisere vår problemstilling har vi utarbeidet følgende forskningsspørsmål:

- 1. Hvordan vil den digitale utviklingen påvirke revisors oppgaver i form av revisjonshandlinger?*
- 2. Hvilken innvirkning vil digitalisering av revisjonshandlinger ha på revisjonskvaliteten?*

Denne utredningen tar utgangspunkt i en utforskende forskningsdesign, som er nyttig når en skal forske på områder som er mindre kjent eller hvor det ikke foreligger mye teori om temaet (Johannessen et al., 2011).

4.1.1 Forskningsmetode

I denne utredningen har vi valgt å benytte en kvalitativ fremfor en kvantitativ tilnærming fordi dette gir en dypere forståelse om tema. Digitalisering omhandler prosesser som hele tiden er i

endring¹⁴, og mangel på oppdatert faglitteratur og forskning er derfor utfordrende. Ved å bruke kvalitativ forskningstilnærming har vi kommet nært innpå informantene for å nå frem til de spørsmålene vi har ønsket å få svar på. Vi mener derfor en kvalitativ tilnærming er den beste metoden for å besvare problemstilling og forskningsspørsmål i vår utredelse, da det gir utdypende sanntidsinformasjon.

4.1.2 Datainnsamlingsmetode

Det sentrale i utredelsen er å belyse informantenes meninger om digitale utviklinger i revisjonsbransjen, hvordan deres selskaper imøtekommer den digitale omveltningen, hvordan dette kan påvirke revisors oppgave og rolle, og følgelig tilliten til revisor.

Datainnsamlingsmetode benyttet i denne utredelsen baserer seg på semistrukturert dybdeintervju, hvor formålet er å få frem informantens perspektiv på et fenomen eller situasjon. Intervjuformen åpner for at informanten kan uttrykke seg med egne ord, samtidig som forskeren har mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål som bidrar til å underbygge problemstillingen (Johannessen et al., 2011). Dette skapte en naturlig dialog mellom informanten og oss intervjuere. Videre gir semistrukturert dybdeintervju forskeren mulighet for fleksibilitet der en finner det hensiktsmessig å gå nærmere inn på spørsmålet.

Med hensikt om å gi informantene frihet til å svare åpent og ærlig på spørsmålene som ble stilte under intervjuet, har en valgt å anonymisere resultat- og analysedelen av utredningen. Det ble presisert overfor informantene at personnavn og firmanavn kun ville benyttes som presentasjon for hvem utredningens datagrunnlag er basert på.

Hvor mange informanter som er optimalt å intervju er vanskelig å begrunne. Der finnes ingen øvre eller nedre grense i teorien. En kan gjerne si at forskeren skal intervju til han ikke tilegner seg noe ny informasjon (Johannessen et al., 2011). I denne utredelsen er det satt en grense på størrelsen på selskapene i revisjonsbransjen. Digitalisering kan kreve betydelige investeringer¹⁵, noe som krever at bedriftene er både ressurssterke og villige til å investere i digitalisering. Å intervju informanter fra store revisjonsselskap til å bidra i utredningens

¹⁴ Ref. Kap. 3 Digitalisering i Revisjon

¹⁵ Ref. Kap 3.2 Muligheter og utfordringer

datagrunnlag argumenteres for å være relevant og hensiktsmessig. De fem største revisjonsselskapene i Norge, og som gir tydelig uttrykk for at de investerer tungt i digitalisering av revisjon, er Deloitte, PWC, KPMG, EY og BDO.¹⁶

I tidsskriftsartikler og i en studie av IAASB fremheves det regulatoriske som en utfordring ved digitalisering i revisjon.¹⁷ Av hensyn til dette er det i utredelsen inkludert en informant fra DnR.

Utredelsen baserer seg på en kriteriebasert utvalgsstrategi. Dette vil si at forskeren bestemmer seg for hvilken målgruppe undersøkelsen retter seg mot *før* en begynner datainnsamlingen. Deretter velges personen(e) fra målgruppen som skal delta i forskningen. I en kvalitativ undersøkelse er utgangspunktet for utvelgelse av informanter ikke representativitet, men hensiktsmessighet. Hensiktsmessig informasjon vil si at den er formålstjenelig (Johannessen et al., 2011). Grunnleggende er å velge informanter med temarelevant kunnskap som kan bidra med hensiktsmessig informasjon. Videre er følgende kriterier overfor informantene i revisjonsbransjen satt:

1. Minimum fem års erfaring fra revisjonsbransjen
2. Høy bransjerelatert IT-forståelse
3. Jobber daglig med digitalisering av revisjon
4. Jobber i en av de fem største revisjonsselskapene i Norge

Erfaringsbakgrunn fra revisjonsbransjen er satt til fem år for å forsikre seg om at informanten hadde gode innsikter i revisjonsbransjen og interne retningslinjer og metodikk. Ved å sette en relativt lav erfaringsbakgrunn fra revisjonsbransjen bidrar dette til å inkludere informanter med tidligere erfaringer fra andre nærstående bransjer.

Punkt 2 og 3 er særdeles relevant for at informantene skal være representativ og kunne bidra med hensiktsmessig informasjon i forskningen. Med høy IT-forståelse forstås at informanten har god forståelse for bruk og utvikling av digitale verktøy i revisjonsbransjen. Punktene bidrar til å styrke datagrunnlagets validitet.

¹⁶ Basert på omsetning (Proff.no)

¹⁷ Ref. Kap. 3.2.3 Organisatoriske muligheter og utfordringer

Av hensyn til at tema utvikler seg raskt, satte vi krav om at informantene jobbet daglig med digitalisering av revisjon for å kunne bidra med mest mulig tidsrelevant informasjon.

Av de fem store revisjonsselskapene i Norge lyktes vi å i å komme i kontakt med informanter fra fire av dem, disse er: BDO, PWC, EY og KPMG. Informantene er eksperter på området og oppfyller samtlige kriterier.

Kriteriene overfor informanten i DnR er få og mindre direkte. Kriteriene var at informanten hadde godt engasjement for tema og lang erfaring fra revisjonsbransjen.

Måten vi gikk frem for å rekruttere informanter gikk ut på å gjøre grundig forarbeid for hvilke personer som kunne bidra med hensiktsmessig og relevant informasjon til utredelsen. Dette inkluderte i å lete etter personer som hadde frontet selskapene og tema i tidsskriftartikler eller andre medier. To av informantene ble rekruttert via mail, de tre siste ble rekruttert gjennom snøballmetoden. Dette vil si at informantene rekrutteres ved at en forhører seg om det er noen som passer inn i målgruppen, med andre ord rekruttering gjennom anbefalinger (Johannessen et al., 2011). Intervjuforespørsel og informasjon om masteroppgaven ble sendt via mail.

4.1.3 Intervjuguide

Som grunnlag for vår datainnsamling ble det laget to intervjuguider, én til informantene i revisjonsselskapene, og én til informanten i DnR.¹⁸ Dette var for å tilpasse spørsmålene overfor de ulike målgruppene, og for å sikre hensiktsmessig og relevant informasjon fra de aktuelle informantene.

Første del i intervjuguiden bestod av innledningsspørsmål vedrørende informantens erfaringer og bakgrunn, IT-forståelse, og selskapets holdninger og fokus til digitalisering. Denne delen var lik i begge intervjuguidene.

Hoveddelen i intervjuguiden til informantene i revisjonsselskapene følger oppbyggingen revisjonsprosessen (pkt. 1-5 nedenfor), tilsvarende oppbyggingen til kapittel 2. Øvrige spørsmål (pkt. 6) baserer seg på helhetlige vurderinger av revisjonsprosessen og revisors oppgaver og rolle, inkludert rapportering. Spørsmålene knytter seg til digitaliseringens innvirkning på:

¹⁸ Ref. Vedlegg 1 og 2

1. Oppdragsvurdering (kompetanse, kapasitet, uavhengighet og integritet)
2. Vurdering av risiko for vesentlig feilinformasjon (risikovurdering)
3. Strategi og planlegging
4. Gjennomføring av revisjonshandlinger (risikohåndteringsfasen)
5. Konklusjon og rapportering
6. Øvrige spørsmål

Hver fase begynner med åpne spørsmål som er ment å utvide intervjuernes kunnskap om hvordan informantenes selskaper arbeider med digitalisering i revisjonsprosessen. Videre bygger spørsmålene på hvilke muligheter og utfordringer informantene forbinder med digitalisering i revisjon, hvordan innvirkning digitalisering vil ha på revisjonsprosessen med hensyn til revisjonskvalitet, samt hvordan informantene mener digitalisering vil påvirke revisors rolle og tillit i fremtiden. Intervjuets hovedfokus omhandler fase 4 og hvordan revisors oppgaver når det kommer til revisjonshandlinger vil påvirkes av digitalisering.

Intervjuguiden til informanten i DnR fokuserer på det regulatoriske, herunder muligheter og utfordringer. Oppbyggingen på intervjuguiden til informanten i DnR er bygget opp gjennom tre deler: standardene, revisjonsprosessen, og en avsluttende del.

4.2 Datainnsamling – Gjennomføring av intervju

Datainnsamling er prosessen hvor informantene, gjennom sine besvarelser, danner grunnlaget for å sammenligne, identifisere og analysere funnene som skal ligge til grunn for en konklusjon til problemstillingen.

Vi var varsomme med hva vi delte av opplysninger for at informantene ikke skulle kunne forberede seg for mye. To dager før det aktuelle intervjuet fant sted, fikk informanten tilsendt påminnelse om intervju og agenda. Det ble opplyst om at intervjuguiden ville følge strukturen til revisjonsprosessen, og at spørsmålene ville omhandle digitalisering innenfor de ulike fasene (med hovedfokus på gjennomføring og revisjonshandlinger). Dette var noe informantene ønsket for å forberede seg, da de mente tema var utfordrende.

En svakhet ved å sende informasjon på forhånd kan være at informantene forbereder seg på spørsmål en tror vil komme, og ellers ville svart annerledes på. Vi mener imidlertid at vi balanserte denne prosessen bra, da vi kun sendte ut agenda og holdt tilbake på mesteparten av informasjon og spørsmålene. En svakhet ved dette kan være at informantene kunne gitt bedre eller mer konkrete besvarelser dersom de fikk spørsmålene tilsendt på forhånd.

Dybdeintervjuene ble gjennomført på informantene sine hovedkontor i Oslo. Ved gjennomførelsen av intervjuene var spørsmålene fordelt likt mellom oss. Samtlige informanter samtykket til bruk av lydopptak. Bruk av lydopptaker bidro til at vi kunne holde fokus på intervjuet og informantene gjennom hele intervjuprosessen.

Varigheten på intervjuene varierte fra 59 til 82 minutter. Ett selskap stilte med to informanter, men dette hadde lite innvirkning på tidsbruken. Vi hadde opprinnelig satt en tidsramme på 60 min, noe som ble overholdt i 2 av 5 tilfeller. De resterende intervjuene varierte mellom 64 min og 82 min, hvor av det første intervjuet var det lengste. En av grunnene for at noen intervjuer var lengre enn andre var fordi vi hadde valgt semistrukturert dybdeintervju, noe som åpnet for fleksibilitet. I noen tilfeller var vi (intervjuere) nødt å konkretisere eller gjenta spørsmålet. I andre tilfeller spurte vi om informantene kunne svare mer utfyllende eller bruke eksempel. En annen forklaring er at 3 informanter valgte å bruke PowerPoint og/eller tavle for å forklare deres svar. Dette gjorde det lettere for informantene å besvare noen spørsmål, samtidig som ble lettere for oss intervjuere å forstå. Dette er et godt eksempel på fordelene ved å avholde intervju ansikt-til-ansikt, og noe vi mener har bidratt til en høyere kvalitet på datagrunnlaget og utredningen for øvrig.

Kroppsspråk, tonefall og andre indikatorer er komponenter i et kvalitativt intervju som kan være relevant for forskerens tolkning av besvarelser (Jacobsen, 2015). Tonefall og kroppsspråk kan for eksempel gi indikatorer på om informanten har forstått spørsmålet. Tonefall var mulig å plukke opp både i løpet av intervjuet og i ettertid ved å analysere lydopptakene, mens kroppsspråk krever at en er observant under intervjuet.

Informantene var svært imøtekommende, og vi opplevde samtlige informanter som svært interesserte i tema. De svarte grundig og velvillig gjennom hele intervjuet, til tider svært detaljert og forbi spørsmålets hensikt. Noen spørsmål var imidlertid ekstra utfordrende og

vanskeligere å besvare enn andre. Dette tolket vi er fordi tema kan være vanskelig, og det kan være utfordrende å gi konkrete svar eller prediksjoner.

Etter intervjuene ble lydopptakene transkribert. Deretter renskrev vi den transkriberte dataen for å trekke ut det som vi anså for å være relevant for vår utredning i å besvare problemstillingen. På denne måten fikk vi et datagrunnlag som var lettere å sammenligne og analysere. Ved å lytte til intervjuene flere ganger, notere, diskutere og transkribere, var vi sikre på å få frem informantenes synspunkter på en korrekt måte. Etter eget ønske fikk informantene tilsendt sammendrag av intervjuet. Én informant valgte å redigere innholdet ved å supplere noen få besvarelser da han mente de fremkom upresise. Suppleringen innebar på ingen måter forandringer som endret innholdet i den tidligere besvarelsen.

4.2.1 Dataanalyse

Formålet med å sammenligne og analysere datagrunnlagene fra intervjuene er å få innblikk i informantenes meninger på de deler som berører vår forskning, samt observere hvilke avvik der er mellom informantene.

Dybdeintervju medførte i store mengder rådata i form av lydopptak og transkriberte tekster. Vi startet vår dataanalyse ved å lese gjennom de transkriberte tekstene flere ganger, fjerne setninger uten mening, og komprimere lange setninger til korte og konsise setninger.

Vi kategoriserte datamengden ut fra de ulike delene i intervjuguiden, slik at de forskjellige datasettene lettere kunne sammenlignes. Videre benyttet vi meningskategorisering, der en kategoriserer om det er forekomst eller ikke-forekomst til utredningen. Å kategorisere om forekomst er en type koding, der en markerer de setningene som har meningsbærende informasjon med ett eller flere kodeord (Kvale, 2006). Dette gav muligheten for å merke eller slå sammen data som var relevant til spørsmålene i utredningen. Koding og selektering er viktig for å redusere datamengden til et lettere analyserbart materiale.

4.3 Forskningsetikk

Forskningsetikk handler om hvilke etiske hensyn en må ta stilling til som forsker (Jacobsen, 2015). Forskningsetiske retningslinjer handler tre ulike hensyn som en forsker må tenke

gjennom «*informantenes rett til selvbestemmelse og autonomi, forskerens plikt til å respektere informantenes privatliv og forskerens ansvar for å unngå skade*» (Johannessen et al., 2011, s. 95).

Forskningsetikk er en egen del i utredningen da temaet innhenter sensitive opplysninger, herunder navn, yrkestittel og arbeidserfaring, som kan knyttes opp mot de enkelte informantene. Når intervjuguiden var ferdig utformet leverte vi en søknad til Personvernombudet for forskning (NSD). Vi mottok en forenklet vurdering da prosjektet er samtykkebasert og ikke inneholdt sensitive opplysninger som kunne forårsake personvernulemper.

Før gjennomføring av intervju spurte vi informantene om de samtykket til lydopptak. Vi informerte om hvordan lydopptaket ville bli lagret, og at det ville bli slettet etter masterutredningens innleveringsfrist, 1. juni 2018.

Vi forsikret informantene om at informasjonen utgitt via deres besvarelser i intervjusammenheng ville bli behandlet med konfidensialitet. Vi presiserte overfor informantene at informasjon som de delte ville bli behandlet anonymt i vår forsknings- og analysedel, og at personnavn og firmanavn kun ville brukes som presentasjon for hvem utredningens datagrunnlag er basert på. Samtlige informanter samtykket til dette. Informantene stilte frivillig til intervju og kunne melde avbud eller avslutte intervjuet om ønskelig.

Etter intervjuet fikk de deltakende tilsendt sammendrag av intervjuet slik at de kunne kontrollere, og eventuelt kommentere dersom de var uenige i vår utforming og fremstilling av besvarelsene deres. Samtidig har det blitt avtalt at alle informantene får tilsendt den ferdigstilte masteroppgaven.

4.4 Forskningskvalitet

Verifiseringsarbeid er noe som bør være en del av hele forskningsprosessen, og ikke bare et avgrenset stadium av undersøkelsen (Kvale, 2006). De mest sentrale begrepene for å diskutere forskningskvaliteten er reliabilitet og validitet.

Reliabilitet sier noe om hvor pålitelig resultatene er. Pålitelighet av forskningsdata er en sentral faktor i forskning. Reliabilitet er knyttet til hvor nøyaktig forskningsdataen er, hvordan den er blitt samlet inn, hvilken data som samles inn, og hvordan en har behandlet den innsamlede dataen (Johannessen et al., 2011). En måte å teste reliabilitet på, er om flere forskere gjennomfører undersøkelser av samme fenomen. Høy reliabilitet er hvis flere av forskerne kommer frem til samme konklusjon av fenomenet (Johannessen et al., 2011).

Kvalitativ tilnærming bruker innsamlingsmetoder som ikke har noen bestemte retningslinjer for måling av resultat. Siden vi er to forskere som gjør intervjuanalysen har en bedre kontroll over vilkårlig eller partisk subjektivitet (Kvale, 2006). I denne utredelsen har begge vært involvert gjennom hele forskningsprosessen, særlig resultat- og analysedelen.

Reliabiliteten i et intervju kan ses i sammenheng med at spørsmålene ikke er ledende, og at forskeren dokumenterer for de valgene som er gjort (Kvale, 2006). Vi har utformet intervjuguiden etter relevant teori, og utformet ordvalget til spørsmålene på en objektiv måte for å sikre at spørsmålene ikke oppfattes som ledende for informantene. Forskernes verbale og kroppslig respons på spørsmål som er gitt kan også påvirke informantene (Kvale, 2006). Ved gjennomførelse av intervju fokuserte vi på å holde en nøytral, spørrende og interessant holdning.

For at data som samles inn skal være av betydning for forskningen må den være valid, som betyr at den må være gyldig. Hvis en ser på validitet fra et kvalitativt perspektiv, kan en si at undersøkelsen er valid når metoden undersøker det den er ment å undersøke (Jacobsen, 2015). Validitet refererer til at de observasjoner som forskeren gjør, virkelig observerer det som er relevant for å forklare fenomenet eller variablene en ønsker å vite noe mer om (Kvale, 2006). Validitet eller gyldighet, kan deles opp i interne og eksterne undergrupper.

Intern validitet viser til hvorvidt de teoretiske rammeverker og resultater som er framlagt reflekterer forskningens formål, som vil si om forskningsmetoden er konsistent og i samsvar med virkeligheten (Kvale, 2006). Ved å bygge utredningen på relevant teori og tidligere forskning til å sammenligne resultater, har en oppnådd høy intern validitet.

Ekstern validitet henviser til i hvor stor grad forskningsresultatene kan generaliseres. Det kan være vanskelig å generalisere kvalitativ forskningstilnærming, da generalisering ofte forbindes med forskning som har store utvalg fra en populasjon eller hele populasjoner (Kvale, 2006).

Generaliseringsmålet for forskningen er å fremme hvordan revisjonsbransjen vil utvikle seg fremover, av hensyn til tema og problemstilling. Generaliseringsspørsmålet omhandler det som er *nå* og kan være i *fremtiden*. Som tidligere begrunnet baserer utredningen seg på hvordan de store revisjonsselskapene jobber med digitalisering av revisjon. De mindre revisjonsselskapene er sannsynlig å følge etter. Utredningens utvalgsstørrelse (og datagrunnlag) er for lite til at det kan generaliseres for hele revisjonsbransjen. Det er også nevneverdig at utredningens tema utvikler seg raskt og dermed kan ha innvirkning på validiteten, hvor deler av utredningen kan være bekreftet eller avkreftet innen den publiseres.

5. Resultater og analyse

Baserte på datagrunnlag fra dybdeintervju vil vi i dette kapittelet presentere funn og analyse. Vi vil redegjøre for avvik som fremkommer blant informantene og drøfte eventuelle årsaker for dette. Vi vil sammenligne og henviser til empiri med bakgrunn i teori fra kapittel 2 *Innføring i tradisjonell revisjon* og kapittel 3 *Digitalisering i revisjon* hvor det er relevant.

Empirisk data og analyse baserer seg på de to gruppene vi anser for å ha størst innvirkning, samt størst innblikk, i revisjonsbransjens utvikling. Kapittelet er strukturert inn i de samme fasene som revisjonsprosessen (og intervjuguide). For å effektivisere empiri presenteres et sammendrag av hvert intervju, hvor de viktigste og mest relevante delene med hensyn til utredningens formål er valgt ut.

5.1 Informant 1-4 – Revisjonsselskap

I tabell 1 nedenfor er generell informasjon om informantene fra revisjonsselskapene oppsummert. I intervjuene stilte revisjonsselskapene med én representant, med unntak av EY, hvor to informanter deltok. Informasjon om informantene er kun for å presentere hvem vi har vært i kontakt med, deres yrkestittel, utdanningsbakgrunn, arbeidserfaring fra bransjen, og IT-forståelse. Ved høy IT-forståelse presiseres at informantene jobber daglig med digitalisering i revisjon og har gode innsikter om hva tema i utredelsen omhandler.¹⁹

Tema kan innebære at informantene må besvare spørsmål som de anser for å inneholde sensitiv informasjon, og følgelig ikke vil dele av konkurransemessige årsaker e.l.²⁰ Kapittel 5 *Resultater og analyse* er derfor anonymisert, med hensikt om å gi informantene frihet til å svare åpent og ærlig på spørsmålene som ble stilte under intervjuet. Anonymiseringen innebærer at informantene heretter refereres til som informant A, B, C og D (EY som stilte med to informanter kategoriseres ved én og samme bokstav).

¹⁹ Ref. Kap. 4.1.2 Datainnsamlingsmetode (kriteriebasert utvalgsstrategi)

²⁰ Ref. Kap. 3.2.2 Markedsorienterte muligheter og utfordringer

Selskap	Informant	Yrkestittel	Arbeidserfaring fra revisjon	Utdanning	IT- forståelse
BDO	Peer Lea	Senior Associate, Strategy and Business Development	5 år	Siviløkonom og MRR*	Høy
PWC	Torkil Hindberg	Partner, leader Digital Assurance	16 år	Siviløkonom	Høy
KPMG	Jo Sigurd Pedersen	Director, leader Data and Analytics	15 år	Siviløkonom	Høy
EY	Magnus H. Birkeland	Partner, Assurance, Innovation Leader	15 år	Siviløkonom og MRR	Høy
EY	Petter Helseth	Senior manager	12 år	Siviløkonom og MRR	Høy

Tabell 1

* Mastergrad i regnskap og revisjon

Verdt å merke seg er informantenes arbeidserfaring fra revisjon, som varierer fra 5 til 16 år. Vår oppfatning var imidlertid at arbeidserfaring hadde liten eller ingen innvirkning på besvarelsene i intervjuene. Dette kan være fordi yngre personer har bedre forståelse for ny teknologi, da dette er noe som har større innvirkning på yngre generasjoner, uten at dette argumenteres ytterligere for.

5.1.1 Digitaliseringsbegrepet i revisjon

Samtlige informanter er enige i at digitalisering i revisjon vil endre hele bransjen og stille andre krav til revisor. Som fremstilt i kapittel 3 *Digitalisering i revisjon*, kan det være vanskelig for virksomheter å definere digitaliseringsbegrepet eller å fatte dennes betydninger og potensialer. For å se nærmere på hvordan begrepet oppfattes i revisjonsbransjen ba vi informantene om å definere begrepet. Spørsmålet ble stilt som innledende del i vår intervjuguide og resulterte i følgende definisjoner:

«Digitalisering handler om å ta dagens metoder å gjøre ting på og gjøre de mer effektive ved hjelp av digitale verktøy. Videre så handler også digitalisering om at organisasjonen og menneskene som jobber der skal benytte teknologien som en naturlig del av hverdagen» (informant A).

«Digitalisering handler om å bruke teknologi for å forenkle, forsterke og fornye virksomhetens tjenesteleveranser» (informant B).

«Digitalisering handler om å bruke data og teknologi på en mer effektiv måte for å skape merverdier, både for selskapet og kunden. Det handler om bruk av teknologi for å gjøre en best mulig revisjon, både på kvalitet og verdi» (informant D).

«Digitalisering i revisjonsbransjen er veien til et komplett hjelpemiddel som bistår revisor i sitt arbeid» (informant C).

Sammenfattende kan en si at digitalisering i revisjonsbransjen handler om å bruke teknologi til å fornye, forenkle og forbedre, samt tilby nye og bedre tjenester som er enklere å bruke, mer effektive og pålitelige. På denne måten mener informantene digitalisering kan bidra til økt verdiskaping og innovasjon for revisjonsbransjen, samt øke produktiviteten av revisjon.

Ved å sammenligne informantenes definisjoner med Gartner's IT glossary²¹, kan en se tydelige likhetstrekk mellom noen av dem. Informantenes hovedfokus omhandler imidlertid effektivisering, mens Gartner's fokus er nye forretningsmuligheter for å skape nye inntekter. Dette mener vi en interessant observasjon som forteller om revisjonsbransjens holdninger og fokus til digitalisering. Dette støtter opp om teori og tidligere forskning diskutert i kapittel 3.

5.1.2 Oppdragsvurdering

Ved oppdragsvurdering forteller informantene at de har systemer som gjør oppslag mot offentlige registre, kredittsjekker, kontrollerer uavhengighet, informasjonskilder etc., og at prosessen er relativt standardisert. Informant C informerer om et prøveprosjekt de har igangsatt men hensikt om å digitalisere interne prosesser, hvor også oppdragsvurderingen er del av prosjektet. Informant C og D informerer om at de også har systemer som trekker risikoparalleller med liknende oppdrag, og med dette kan gi revisor røde eller grønne «flagg».

Informant A informerer om at deres firma ikke fokuserer på å digitalisere oppdragsvurderingen mer enn slik den fremstår i dag, med overnevnte støttesystemer.

²¹ Ref. Vedlegg 4: Begrepsforklaringer, Digitalisering

Hovedgrunnen er at de har utført en intern kartlegging av hvor mye ressurser revisor bruker ved de ulike fasene i revisjonsprosessen, og hvor oppdragsvurderingen representerer en veldig liten del i prosessen.

Samtlige informanter forteller at oppdragsvurderingen fortsatt krever at revisor gjør en skjønnsmessig vurdering for om en skal ta på seg oppdraget. Dette gjelder også løpende oppdragsvurderinger.

«Det er alltid en viss skjønn og profesjonalitet i vurderingen. Per dags dato ligger ikke denne på artificial intelligence-nivå. Det er mulig å gjøre denne prosessen mer digital, men jeg tror vi snakker en type teknologi som ligger en del år fram i tid» (informant C).

På spørsmål om hvordan denne prosessen kan påvirkes av digitalisering i fremtiden svarer informant A og C at oppdragsvurdering kan komme til påvirkes ytterligere av digitale verktøy og kunstig intelligens. Dette mener de imidlertid neppe vil skje i løpet av de tre nærmeste årene. De mener også at revisors skjønn alltid vil være del av beslutningen ved oppdragsvurderinger.

Slik vi tolker svarene fra informantene oppfattes oppdragsvurdering som en allerede godt standardisert/automatisert prosess, basert på interne retningslinjer som bygger på tradisjonelle revisjonsmetoder anvendt i standardene.²² Oppdragsvurderingen er imidlertid sterkt preget av revisors skjønn og erfaringer som siste beslutningsinstans. En mulighet knytter seg til bruk av kunstig intelligens for å bistå revisor i vurderingsprosessen. En forutsetning for dette tolker vi er at den kunstige intelligensen må gjøre en bedre og mer effektiv vurdering enn hva revisor kan utføre, noe vi oppfatter som en god stund fram i tid (minimum fem år).

5.1.3 Vurdering av risiko for vesentlig feilinformasjon

Informantene innleder ved å fortelle at dette er en prosess som i dag baserer seg i store deler på revisors skjønn, erfaring og bransjeforståelse, og til dels digitale verktøy som støttepreparater. Dette begrunnes ved at iboende risiko er ulik fra selskap til selskap og bransje til bransje, og således en prosess som er utfordrende å automatisere.

²² Ref. Kap. 2 *Innføring i tradisjonell revisjon*

Informantene forteller at de har interne retningslinjer for hvordan de skal identifisere og vurdere risikoer i et revisjonsoppdrag. Digitale verktøy bistår ved flagge ut sentrale elementer i regnskapet, og som kan være forbundet med risiko. Denne prosessen har ikke vært direkte endret eller digitalisert i det siste.

Informant A forteller at de ikke har fokus på å digitalisere denne prosessen per i dag. Dette er fordi han mener prosessen er utfordrende å automatisere, da den er sterkt preget av revisors skjønn, erfaring og bransjeforståelse. På spørsmål om hvordan denne prosessen kan påvirkes av digitalisering i fremtiden, svarer informant A at digitalisering vil åpne for nye muligheter og metoder for revisor å opparbeide seg en forståelse av enheten, og for å gjøre løpende risikovurderinger. *«Helhetlig tror jeg revisjon og vurdering av risiko i fremtiden vil påvirkes av systemer som vil hjelpe revisor i å gjøre bedre vurderinger knyttet til risiko»* (informant A).

Informant B forteller om et prøveprosjekt som de har igangsatt, med hensikter om å effektivisere risikovurderingsprosessen. Prosjektet baserer seg på bruk av kunstig intelligens og nye analyseverktøy for å replikere beslutningsprosesser og predikere resultater. Systemet vil fortsatt kreve en del manuell inntutt, men det vil bistå revisor i å gjøre bedre vesentlighet- og risikovurderinger.

Informant B påpeker videre at nye systemer vil åpne for at revisor kan teste større populasjoner, og at dette vil endre risikovurderingsprosessen. Dette fordi det vil endre hvordan revisor tar høyde for oppdagelsesrisiko og kontrollrisiko. Informant B mener disse risikobegrepene vil bli mindre relevante, da revisor heller vil se på hvilke deler systemene skiller ut som vesentlige feil i hele populasjonen.

Informant C og D mener den objektive delen av risiko- og vesentlighetsvurderinger vil la seg automatisere relativt raskt. Den subjektive delen er på andre siden vanskeligere å automatisere. Informant C mener at uansett hvor digitalisert risikovurderingsprosessen vil bli i fremtiden, vil revisor være nødt å si seg enig eller uenig i de beregninger og vurderinger som systemene utarbeider og presenterer.

Samtlige informanter opplyser at de per dags dato gjennomfører prøveprosjekter på større selskaper, hvor de ved bruk av analyseverktøy og andre digitale verktøy trekker ut hele hovedbøker og analyserer de. Basert på dette kan revisor utarbeide standardiserte eller spesialtilpassede analyser for å identifisere risiko.

Informant C forteller de har utarbeidet et system for å trekke ut hovedbøker fra de 10-12 største leverandørene av regnskapssystemer, og mener at bransjen vil utvikle standardiserte systemer som kan trekke ut hovedbøker fra alle bransjer relativt raskt. Videre mener informant C at det vil være vanskelig å digitalisere sannsynlighetsvurderinger. Andre områder er imidlertid lettere å digitalisere, mener informant C, og forteller ivrig om et prosjekt hvor de bruker kunstig intelligens til å tolke kontrakter og vurdere hvordan de skal regnskapsføres. Vanskelighetsgraden av kontraktens innhold er avgjørende for effektiviteten. For systemet å tolke tapsavsetning for kundefordringer er vanskeligere, enn for eksempel å tolke leasingkontrakter (IFRS 16), ifølge informant C.

På spørsmål om hvordan digitalisering kan komme til å påvirke fastsetting av vesentlighetsgrense forteller informant A at det kan tenkes at denne prosessen vil bli mindre relevant på oppdrag hvor revisor trygt kan teste hele populasjonen. Områder hvor en ikke kan, eller hvor det er vanskelig å automatisere å teste hele populasjoner, vil en fortsatt være avhengig av å fastsette vesentlighetsgrenser.

Informant C forteller at nye systemer som trekker ut hele hovedbøker og utarbeider forslag for hvilke regnskapsposter som er vesentlige og hva vesentlighetsgrensen bør settes til, vil bli mer utbredt. Likevel mener informant C at revisors skjønn vil være avgjørende i lang tid fremover når det kommer til fastsetting av vesentlighet.

Våre observasjoner er at de subjektive sidene ved risikovurderingsprosessen er en av de viktigste delene av revisjon, og at dette er noe som vil vedvare i lang tid fremover. Ved subjektive sider forstås revisors skjønn, erfaring, kunnskap, og bransjeforståelse. Informantene virker samstemte i at prosessen vil suppleres med flere digitale verktøy som vil bistå revisor i å gjøre bedre risikovurderinger, og at dette vil medføre til høyere revisjonskvalitet. Vi oppfatter at nye digitale systemer vil presenteres fortløpende i årene som kommer. Informantene ser blant annet store muligheter i bruk av stordatateknologi og

skybasert markedsdata i risikovurderingsprosessen. Dette vil gi revisor bedre innsyn og bransjeforståelse, forutsett at en har tilgang til data og systemer for å bearbeide dataen. Samtidig åpner dette for å overvåke bransjespesifikk data og gjøre risikovurderinger løpende og mer effektivt. Vi tolker det som om at dette vil bidra til mer tidsrelevant regnskapsinformasjon.

De digitale verktøyene som revisor benytter i dag baserer seg i stor grad på prediktive modeller. Ulempen ved dette er at slike modeller baserer seg på historisk data, noe som gjør at systemene avhenger av at revisor gjør en vurdering på data som genereres. Én informant mener kunstig intelligens vil tas i bruk i denne prosessen de nærmeste år.

Halvparten av informantene mener risikobildet vil endre seg drastisk ved at revisor i større grad vil teste hele populasjoner, noe vi tolker kan gjøre kontroll- og oppdagelsesrisikobegrepene mindre relevante. Revisor vil dermed øke fokuset rundt iboende risikoer.

Når det kommer til fastsetting av vesentlighetsgrenser, oppfatter vi det slik at informantene ser få muligheter ved å digitalisere denne prosessen ytterligere. Vi tolker det imidlertid som om to informanter mener systemene en benytter i dag, tenderer for at revisor over-reviderer de lette områdene i regnskapet og under-reviderer de vanskelige. Nye digitale verktøy åpner for å automatisere de lette vesentlighetsvurderingene i regnskapet, noe som vil medføre at revisor kan bruke mer ressurser de vanskelige områdene. Dette oppfatter vi vil også bidra til høyere revisjonskvalitet.

5.1.4 Strategi og planlegging

På spørsmål om hvilken innvirkning digitalisering har på utarbeidelse av revisjonsstrategi og revisjonsplan, svarer samtlige informanter at de har verktøy som produserer et forslag for revisjonsplan. Systemene gir forslag til revisjonshandlinger, men hensyn til kunde og bransje. Prosessen er imidlertid avhengig av at revisor gjør en skjønnsmessig vurdering av forslaget.

Informant A informerer at dette ikke er en tidkrevende prosess ifølge deres interne analyser, men at der er store potensialer for digitalisering. Dette er fordi, slik prosessen utføres i dag, har tendenser til å medføre overrevidering.

På spørsmål om hvordan digitalisering kan komme til å påvirke denne prosessen i fremtiden, svarer at bruk av nye digitale verktøy vil kunne redusere omfanget av manuelle revisjonshandlinger, samt gjennomføre en mer målrettet og effektiv revisjon. Informantene mener at digitalisering kan bidra revisor i å gjøre løpende risikohåndtering. Informant B fremhever vurdering av iboende risikoer i prosessen. Dersom dette kan bidra til å redusere iboende risikoer, vil dette bidra til å gi en lavere revisjonsrisiko, påpekes av informant B.

Slik vi tolket besvarelsene var det noe delte meninger for hvordan denne prosessen kan påvirkes av digitalisering i fremtiden, da informantene mente den allerede var godt automatisert ved at systemene utarbeider et forslag for strategi og revisjonsplan for revisor. Én informant hintet imidlertid til at det var mulig å digitalisere hele prosessen. En annen informant mente der var potensialer for å digitalisere med hensikt om å utarbeide en mer målrettet og effektiv revisjonsplan, som kunne gi effektiviserende ringvirkninger for hele revisjonen, og forhindre overrevidering.

Våre totalinntrykk er imidlertid at informantene og selskapene hadde lite fokus på å ytterligere digitalisere denne prosessen, da den fremstår som en lite tidkrevende del av revisjonen.

5.1.5 Gjennomføring – revisjonshandlinger

Ved spørsmål om i hvilken grad test av kontroller er basert på digitale verktøy, revisors skjønn, og interne retningslinjer, svarer informantene at denne prosessen utføres i stor grad etter tradisjonelle metoder slik en kjenner det i standardene.²³ Avdeling for IT-revisjon kontrollerer de generelle IT-kontrollene, mens revisor gjennomfører manuelle kontroller.

På spørsmål om hvilken grad tester av kontroller påvirkes av kundens grad av digitalisering, forteller informantene at det har veldig mye å si. Informant A beskriver dette som en modningsprosess for deres kunder, hvor de er nødt til å bli mer digitale for at revisor skal kunne benytte seg av mer digitale verktøy i prosessen. Dette avhenger mye av pris i dag, mener informant A.

²³ Ref. Kap. 2.2.2 Gjennomføring av revisjonshandlinger

«Digitalisering av tester av kontroller er avhengig av i hvilken grad selskapene revisor reviderer har blitt automatiske i deres interne kontroll. Per i dag har mange selskaper i stor grad manuelle kontroller. Selskapene må først digitalisere kontrollen før en kan digitalisere revisjonen av kontrollen» (informant C).

Informant D gir et eksempel med å fortelle om store selskaper hvor en har omfattende og strenge kontrollregimer basert på digitale kontroller, og hvor det er lettere å kontrollere ved bruk av digitale verktøy og analyser. Andre selskaper kan slite med å følge opp kontrollene. Også kunder som har mange ulike systemer byr på integrasjonsutfordringer for revisjonsselskapene, i følge informant D.

På spørsmål om hvordan innvirkning digitalisering kan ha på tester av kontroller i fremtiden henviser informant A, B og D til metoder som process mining.²⁴ Dette er noe de har pilotprosjekter på i dag og tester på et utvalg av kunder. Process mining muliggjør for å digitalisere tester av kontroller, noe som vil gjøre revisor til en bedre rådgiver, i følge informantene. *«Etter hvert som våre kunder blir mer digitale vil vi møte på nye utfordringer, for eksempel hvordan skal vi revidere en robot? Dit kommer vi ganske raskt» (informant C).*

Informantene forteller at nye digitale verktøy som åpner for å teste 100% av populasjonen vil gradvis viske ut forskjellen mellom tester av kontroller og substanshandlinger. Tester av kontroller, slike en kjenner dem i dag, vil gradvis forsvinne. Ved å teste 100% av populasjonen vil revisor få uttrykk for strukturen av transaksjonsstrømmen, og dermed se om kontrollene har fungert eller ikke. En kommer ikke til å teste kontroller, men verifisere arbeidsflyten og kontrollpunkter. Slike systemer vil relatere seg til de større kundene i første omgang, påpeker informant B.

Informant C informerer om de iboende begrensningene ved bruk av analyseverktøy for å teste om en kontroll fungerer eller ikke. *«Selv om du gjennom analyser kan se at alle steg dekkes kan du ikke vite om personen som skulle gjøre kontrollen har utført den eller ikke»*, forteller informant C.

²⁴ Ref. Vedlegg 4: Begrepsforklaringer, Process mining

Informant C og D forteller at de tror det vil bli flere og flere applikasjonskontroller, typiske kontroller generert i et system. Applikasjonskontrollene vil la seg automatisere 100%, noe som betyr at en må utvikle en eller annen form for revisjon som kan revidere roboter.

Informant C mener at en i fremtiden vil ha utfordringer når det kommer til datastørrelse, da det etterhvert kan bli ekstremt store mengder data. IT-revisjon blir nødt å fornye seg for å kunne håndtere større mengder data (logger), slik at en med sikkerhet vet at dataen ikke har vært tuklet med. Dette krever at revisor har gode cyberfysiske systemer, påpeker informant C.

Informant D mener estimatposter alltid vil avhenge av revisors skjønn, men at teknologien vil bidra til at revisor kan gjøre bedre beslutninger. Andre poster (for eksempel transaksjonsposter) er lettere å automatisere, men også disse postene vil til dels avhenge av revisors skjønn, i følge informant D. Andre muligheter innebærer at revisor får tilgang til mer tredjepartsinformasjon, for eksempel bankfiler, noe som vil gjøre det lettere å teste om kontrollene er gode. Informant D mener tilgang til mer ekstern data vil åpne for bedre analyseverktøy som vil gjøre det lettere for revisor å analysere avvik.

På spørsmål om hvordan innvirkning digitalisering av tester av kontroller vil ha på revisjonskvaliteten, er samtlige informanter enige i at den vil bli bedre.

Slik vi tolker besvarelsene preges tester av kontroller i stor grad av tradisjonelle revisjonsmetoder.

Vi opplever informantene som samstemte når de sier at digitalisering av tester av kontroller avhenger sterkt av hvor mye kunden har digitalisert kontrollen. For å digitalisere tester av kontroller avhenger det av at kunden har skybaserte regnskapssystemer og ERP-systemer som gjør det mulig for revisor å hente ut regnskapsinformasjon. Dette er en modningsprosess, både for revisjonsselskapene og kundene, som vil utvikle seg gradvis over tid. Etterhvert som kundene til revisor blir mer digitale, vil en se en økning i applikasjonskontroller (som er lettere å kontrollere ved bruk av digitale verktøy).

Informant A er den eneste som nevner pris som en avgjørende faktor for at revisjonskunder skal ta i bruk mer digitale verktøy i deres prosesser. Dette kan være fordi informant A har mindre og mer prissensitive revisjonskunder enn de andre informantene.

Informantene mener tester av kontroller gradvis vil viskes ut mot substanshandlinger. Grunnen for dette tolker vi er fordi revisor vil substansteste hele populasjoner, noe som vil gjøre tester av kontroller mindre relevante. Slik vi forstår det vil ikke kontrollene forsvinne som sådan, men revisor vil verifisere arbeidsflyten på andre og mer effektive måter enn ved utvalgstesting av tester av kontroller.

Selv om digitalisering åpner for å digitalisere tester av kontroller, henviser tre av informantene til regulatoriske utfordringer, hvor standardene krever at revisor gjør manuelle utvalgstester. Dette er fordi selv om en ved bruk av analyser eller metoder som process mining, kan en ikke være sikker på at virksomheten har gjennomført kontrollen slik den var ment å bli utført. Vi tolker det som om standardene må endres eller «moderniseres» for at slike systemer skal kunne tas i bruk.

Informantene oppfattes som uniforme når en stiller spørsmål om revisjonskvalitet og digitalisering av tester av kontroller. Samtlige mener revisjonskvaliteten vil bli høyere ved digitalisering av prosessen. Dette tolker vi er fordi revisor, med nye digitale verktøy, vil kunne teste hele populasjoner og gjøre bedre risikovurderinger.

På spørsmål om i hvilken grad substanshandlinger er basert på digitale verktøy, revisors skjønn, og interne retningslinjer, forteller informantene at det varierer stort fra regnskapspost til regnskapspost. Informantene forteller at prosessen avhenger av revisors vurderinger og skjønn, særlig ved vurdering av estimatposter.

Informant A forteller at i følge deres kartlegginger er transaksjonstesting den mest tidkrevende delen i revisjon. Denne prosessen står for nærmere halvparten av tidsforbruket i en revisjon, noe som gir store digitaliseringsmuligheter. Integreringsutfordringer fremheves som en stor sentral del da kundene bruker mange ulike systemer. Dette gjør det vanskelig å digitalisere substanshandlinger til enkelte regnskapsposter, i følge informant A. Når det kommer til substanshandlinger knyttet til kundefordringer holder selskapet på med et digitaliseringsprosjekt som går ut på å knytte seg mot tredjeparter for å utarbeide bedre nøkkeltall og analyser.

Informant B informerer at denne prosessen i stor grad er digitalisert. De interne retningslinjene bygger på standardene, og er således viktig. Videre forteller informant B at de jobber med å gradvis digitalisere denne prosessen for å automatisere og effektivisere så mye som mulig. Data og resultater som produseres ved bruk av nye digitale verktøyene vil fortsatt avhenge av revisors skjønn, mener informant B.

Ved enkle debet og kredit-føringer bidrar digitale verktøy godt slik det er i dag. Ved bruk av enkle standardanalyser utarbeider systemene for eksempel hvor mye som har gått til inntekt (når motposten er kundefordringer), og hvor mye av kundefordringene som har gått til bank. Denne treveiskorrelasjonen gir gode revisjonsbevis, i følge informant C. Regnskapsposter som avhenger av flere faktorer (estimatposter) avhenger revisors skjønn og kunnskap, og vil spille en stor rolle i fremtiden, fortsetter informant C.

Ved spørsmål om i hvilken grad substanshandlinger påvirkes av kundens grad av digitalisering svarer samtlige informanter at det spiller en stor rolle. «*Desto mer data tilgjengelig, desto lettere er det å automatisere og analysere*», påpeker informant B.

På spørsmål om hvordan innvirkning digitalisering kan ha på substanshandlinger i fremtiden, forteller informant A at dersom kunden benytter seg av skybaserte regnskapssystemer så har de utviklet en modell som optimaliserer utvalgene for revisor. På denne måten kan en redusere utvalget på en forsvarlig måte. Videre tror informant A at bruk av kunstig intelligens for å lese og tolke kontrakter og fakturaer vil komme i løpet av noen år.

Informant B tror veldig mye av substanshandlingene er digitalisert innen 5 år.

Informant C tror substanshandlingene i større grad vil suppleres med ekstern informasjon for å bistå revisor i å gjøre bedre vurderinger. Informant C tror også at en veldig enkelt kan få standardiserte systemer som dekker alle bransjer, noe som vil gi tilgang til mer data.

Informant D mener substanshandlingene vil bli mer omfattende i tiden som kommer, med den forståelse om at revisor i større grad vil teste hele populasjoner. Informanten mener også en i økende grad vil se bruk av maskinlæring og kunstig intelligens i denne fasen av revisjon.

Samtlige informanter mener at utviklingen av digitale verktøy i prosessen vil gi bedre revisjonskvalitet.

I flere tilfeller avhenger revisor av eksterne bekreftelser for å kunne oppnå betryggende sikkerhet for at regnskapet totalt sett ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller feil.²⁵

Slik vi tolker svarene fra informantene er det ingen som har noen tydelige svar for hvordan en kan digitalisere substanstesting av varekostnad. Informant A og D nevner selskaper som har lagermoduler og logistikksystemer som sjekker alt internt, men at de ikke har de nødvendige verktøyene for at revisor skal kunne hente ut denne informasjonen. Hovedgrunnen for dette omhandler integreringsutfordringer mot den enkelte kunden, hvor hver enkelt kunde har ulike lager- og logistikksystemer. Den ene informanten definerer arbeidet ved å integrere alle revisjonskundernes lagersystemer som en jobb fra helvete.

Tre av informantene forteller at de har systemer som sjekker kundefordringer mot kredittselskaper. Den siste informanten forteller at deres selskap jobber med å integrere deres systemer mot kredittselskapene nå. Dette gir revisor indikasjoner for hvilke risikoer som knytter seg til kundefordringene til den reviderende. Likevel tolker vi det som om revisors skjønn, bransjeforståelse og erfaring fortsatt spiller en sentral rolle i vurderingsfasen, særlig ved estimatposter. Å automatisere denne prosessen ytterligere oppfatter vi som utfordrende og/eller lite viktig, da det virker som disse systemene allerede utarbeider gode analyser som revisor kan bygge sine beslutninger på.

Informantene forteller at en i fremtiden vil kunne bruke kunstig intelligens i revisjonshandlinger til å tolke fakturaer og kontrakter i virksomheter. Vi tolker det imidlertid som om denne teknologien ligger minst et par år frem i tid.

Informantene ser tydelige muligheter ved en økning i datatilgjengelighet for revisor, både ved tester av kontroller og substanstesting. Integrasjon mot bankene (PSD2) og tilgang til bankfiler virker å være en tydelig mulighet for fremtidens revisjon. Tilgang til bankfiler i kombinasjon med skybaserte regnskapssystemer vil åpne for at regnskapsposter kan matches automatisk. Ved bruk av standard-analyser vil en kunne se hvor mye som har gått til inntekt (når motposten er kundefordringer), og hvor mye av kundefordringene som har gått til bank.

²⁵ Ref. Kap. 2 Innføring i tradisjonell Revisjon

Slike treveiskorrelasjoner vil gi revisor gode revisjonsbevis. Om det er *tilstrekkelig* bevis vil imidlertid være opp til revisors skjønn.

Vår oppfatning er at samtlige informanter mener at veldig mange av utfordringene som en opplever rundt digitalisering av revisjonshandlinger i dag, vil løse seg innen en femårsperiode.

Totalt sett ser vi ingen tydelige avvik mellom informantene når det kommer til digitalisering av revisjonshandlinger, og de respektive regnskapspostene. Vi oppfatter det slik at de fleste er i oppstart- eller i idémyldingsfasen ved mange ulike prosjekter, men at der er få eller ingen klare forklaringer for hvordan de ulike prosjektene vil løse seg med tiden. En av grunnene tolker vi omhandler regulatoriske utfordringer. En annen grunn kan være fordi revisjonsselskapene avhenger av utenforstående IT-teknologi og forståelse for å videreutvikle systemene de har i dag. Dette bekrefter informantene ved at de forteller at de er i dialoger med selskaper som Google, IBM, Microsoft eller liknende virksomheter.

5.1.6 Konklusjon og rapportering

På spørsmål om hvilken innvirkning digitalisering har på konklusjon- og rapporteringsfasen svarer informantene at for utenom at selve signaturen er blitt digitalisert i Altinn, er denne prosessen avhengig av revisors totale forståelse for den enkelte revisjonen. De mener revisors skjønn, erfaring og kunnskap alltid vil være avgjørende for hvordan en velger å konkludere. Vurdering av revisjonsbevisets tilstrekkelighet og hensiktsmessighet like så. «*Den dagen, når den teknologiske intelligensen er blitt så god at den kan gjøre en bedre revisjonsberetning enn revisor, da slukker vi lyset*» (informant C).

Slik vi tolker informantene er dette den siste delen i revisjonsprosessen som vil digitaliseres.

5.1.7 Øvrige spørsmål

På spørsmål om informantene kunne rangere hva de anser for å være den viktigste driveren for digitalisering i revisjonsbransjen, hvor 1 er viktigst og 4 minst viktig, svarte informantene følgende:

Informant	A	B	C	D
Effektivisering/kostnadsreduisering	1	3	-	4
Konkurransefortrinn	2	4	-	3
P.g.a kundene forventer det	3	1	-	5
Revisjonskvalitet	4	2	-	2
Andre grunner	-	-	-	1

Tabell 2

Informant D peker på at kundene vil ha mer verdi av revisjonen, og mener dette er den viktigste driveren for digitalisering (andre grunner). Informant C stilte seg motvillige til å rangere de ulike kategoriene, da informanten mener driverne henger sammen og dermed er vanskelig å rangere.

På spørsmål om hvordan innvirkning digitalisering av substanshandlinger og tester av kontroller kan ha på revisors tillit finner informantene det vanskelig å predikere eller komme med et konkret svar.

Informant A mener at revisor i fremtiden vil gi mer tidsriktig informasjon (continuous audit), noe som vil gjøre revisor og regnskapsinformasjon mer relevant. Informant A og B tror revisor vil bli en tillitsleverandør på flere områder, også utenfor den finansielle rapportering. Dette er en posisjon som revisor kan ta, noe som kan gjøre det mer relevant å se på revisor som «allmennhetens tillitsperson», i følge informant A. *«Om ikke revisjonsbransjen følger med i utviklingen og tilpasser seg deres kunder, vil revisor bli uviktig og tilliten reduseres»*, (informant B).

Informant C er også usikker da tillit er subjektivt. Tilliten kan bli ødelagt med én feilvurdering, uavhengig om det er datamaskinen eller revisor som gjør feilen. *«For selskaper velger man ikke bare et revisjonsselskap, man velger også et team og en ansvarlig partner som man ønsker skal gjennomføre revisjonen»* (informant C).

Informant D mener det meste innen revisjon kan digitaliseres, men at det ikke er alt en vil digitalisere. Revisors oppgave og rolle innebærer mye kundekontakt. Tillit mellom revisor og kunder må skapes og vedlikeholdes og vil alltid være etterspurt, påpeker informant D.

På spørsmål om hvilke regulatoriske utfordringer en opplever med digitalisering i revisjon svarer informantene at de forventer at det kommer en del endringer i revisjonsstandardene, tilpasset nye digitale revisjonsverktøy. *«Teknologien muliggjør mye mer enn hva vi gjør, og dette skyldes at standardene ikke holder følge i utviklingen»* (informant D).

Informant A forteller at nye lovreguleringskrav kan skape nye muligheter for bransjen, for eksempel PSD2 og SAF-T.

På spørsmål om hvordan informanten tror revisjonsbransjen har endret seg i løpet av 2, 5 og 10 år svarer informantene at de tror veldig lite vil skje innen 2 år. Om 5 år tror informant A og D at de aller fleste administrative og enkle oppgavene er helautomatisert, og nærmest forsvunne. De tror også datatilgjengeligheten vil være langt bedre, og at verktøyene for kontrollere hele populasjoner vil være utbredt.

Informant C stiller seg usikker til hva som kan være forandret innen 5 år, men er sikker på at nye digitale verktøy vil ha en langt større innflytelse på revisjon enn hva de har i dag. Informant B og D tror at revisjonsbransjen vil se en økning i bruk av kunstig intelligens i løpet av en femårsperiode.

Om 10 år tror informant A at revisjonsgrensen har gått opp, og at skillet mellom regnskapsfører og revisor vil begynne å viskes ut. Informant A tror også en del av arbeidsoppgavene har endret seg, og at revisjonsbransjen vil være preget av høyere grad av bransjespesialisering. Informant D mener bruk av roboter og kunstig intelligens vil være utbredt. Informant D tror også en del av de enkle revisjonsoppdragene kan være nærmest helautomatisert.

Vi tolker informantene i revisjonsselskapene som svært uniforme når det gjelder muligheter og utfordringer ved digitalisering av revisjon, selv om noen oppleves som mer usikere enn andre.

De prosessorienterte mulighetene²⁶ i revisjon omhandler å effektivisere den tradisjonelle revisjonen. I de nærmeste år vil dette innebære en automatisering av enkle og administrative

²⁶ Ref. Kap. 3.2.1 Prosessorienterte Muligheter

oppgaver, såkalte «junioroppgaver». Digitalisering og effektivisering av prosesser tolker vi vil åpne for at revisor kan teste større populasjoner, noe informantene er tydelig på vil gi bedre revisjonskvalitet. Neste og siste digitaliseringssteg, omhandler bruk av kunstig intelligens og maskinlæring i hele revisjonsprosessen.

En annen tydelig mulighet som trekkes fram er standardisering av data, noe som vil øke datatilgjengeligheten. Bedre innsyn vil gi store muligheter for revisjonsbransjen, mener informantene. Økt datatilgjengelighet vil gjøre revisor til en bedre analytiker og rådgiver, noe som bidrar til å skape merverdier overfor revisjonskundene. Tilgang på data og integrering oppfatter vi samtidig for å være blant de største utfordringene.

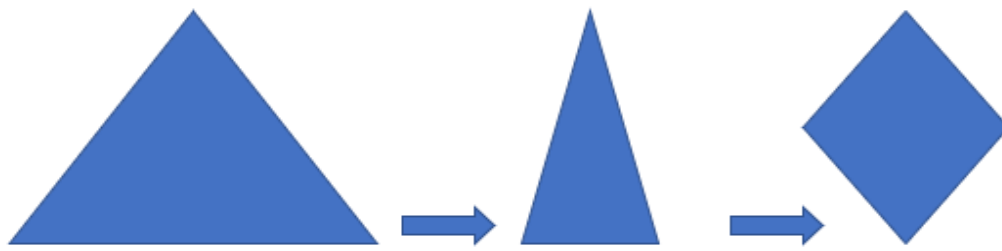
Videre opplever vi særlig to informanter som svært kritiske til det regulatoriske. Standardene oppleves som utdaterte og ikke tilpasset den digitale omveltningen i bransjen. Dette setter en stopper for automatisering av revisjonshandlinger, mener informantene. Tiltak og endringsvilje fra regulatoriske myndigheter oppfattes som en utfordring.

Vi synes det er en bemerkelsesverdig observasjon at samtlige informanter mener digitalisering av revisjonshandlinger vil gi en høyere revisjonskvalitet, og at det regulatoriske setter en stopper for nettopp denne muligheten.

Samtidig som informantene påpeker at digitalisering vil gjøre revisor til en bedre analytiker og rådgiver, oppfatter vi ingen bekymringer for at revisorprofesjonen vil viskes ut mot andre profesjonaliteter. Dette opplever vi er fordi selv om revisors rolle vil endres, vil den regnskapsmessige forståelsen være etterspurt og bidra til å skille ut revisor fra andre yrker. At revisors rolle vil bevege seg mot en rådgivende rolle samsvarer med studien utført av den svenske foreningen for revisorer.

Videre tolker vi det som om digitalisering vil på mange områder sette større kompetansekrav (særlig innen IT) til revisor, og at dette vil by på utfordringer i fremtiden.

Revisjonsselskapene ser seg nødt til å innhente kompetanse fra andre profesjoner for å imøtekomme utviklingen. Digitalisering vil ha innvirkning på revisors oppgaver gjennom hele revisjonsprosessen. Dette illustreres med figur 4 nedenfor.

Figur 3

Figuren er en fremstilling av hvordan revisors oppgaver i revisjonsprosessen er i dag og hvordan disse kan utforme seg. Trekanten til venstre illustrerer arbeidsoppgavene og revisjonsprosessen i dag, hvor det er mange manuelle og tidkrevende arbeidsoppgaver og mulighetene for digitalisering er stor. Digitalisering i revisjonsbransjen vil medføre at gjentakende og repetitive rutineoppgaver gradvis vil forsvinne (automatiseres). Dette illustreres med trekanten i midten. Den siste diamantformede figuren er slik vi tolker revisors oppgaver i revisjonsprosessen om fem til ti år. Bransjen vil da være preget av færre ansatte med høyere grad av bransjespesialisering, hvor manuell revisjonsmetodikk er mer eller mindre fraværende.

Når det gjelder de viktigste driverne for digitalisering i revisjonsbransjen var det mange delte meninger. Grunnen for at vi ville spørre informantene hva de anså for å være de viktigste driverne for digitalisering var både for å identifisere avvik fra revisjonsbransjen og andre bransjer, og for å identifisere eventuelle avvik mellom informantene i de ulike revisjonsselskapene. Halvparten av informantene fant det vanskelig å rangere spørsmålet, da de mente alle punktene var viktige. En interessant observasjon er at informant A mener effektivisering/kostnadsreduisering er den viktigste driveren for digitalisering i revisjonsbransjen, mens informant D mener dette er den minst viktige driveren. Informant A sin formening viser konsistens mellom revisjonsbransjen og resten av næringslivet²⁷, mens informant D sine preferanser henviser til det stikk motsatte.

²⁷ Ref. Kap. 3.1 Driverne for digitalisering

En interessant observasjon er at informant B og D rangerte revisjonskvalitet som nr. 2, mens informant A plasserte denne nederst. Dette kan være fordi informant A mener revisjonskvalitet er gitt, og således ikke er blant de viktigste driverne for digitalisering.

Informant A mener «p.g.a kundene forventer det» er den viktigste driveren, mens informant D mener denne er minst viktig. Dette kan være fordi informantene har ulike revisjonskunder, og at deres grad av digitalisering og forventninger til revisjonsbransjen er forskjellige.

Informant D mener å skape merverdier av revisjonen overfor kundene er den viktigste driveren for digitalisering i revisjon. Dette er en markedsorientert mulighet.²⁸ I tillegg tolket vi besvarelsen som om at merverdier kan bidra til at revisor oppfattes som relevant for kundene. At revisor er relevant tolker vi som et viktig moment for at revisor ikke skal kunne erstattes. I relasjon til å skape merverdier har vi også inntrykk av at tilliten til revisor kan svekkes dersom revisjonsbransjen ikke henger med i utviklingen. Vi tolker informantene som om at dette er viktig for at revisor ikke skal oppleves som uviktig av revisjonskundene i fremtiden.

Vi opplevde at informantene fant det vanskelig å uttrykke en formening om tillitsbegrepet av hensyn til digitalisering i bransjen. Informant A og B tror revisor kan få flere og andre roller i fremtiden, og at dette er en mulighet i revisjonsbransjen. Også dette er en markedsorientert mulighet.

Samtlige informanter mener at digitalisering i revisjon kan bidra til å gi forbrukerne mer tidsriktig regnskapsinformasjon. Dette tolker vi for å være i favør av revisjonsbransjen, da dette vil bidra til at både regnskapsinformasjon og revisor vil oppleves som relevant. Samtidig er informantene enige i at digitalisering kan gi negative konsekvenser. Om teknologien skulle svikte vil dette gå på bekostning av både tilliten til finansiell rapportering og revisor.

Informant C og D peker også på relasjonen mellom revisor og revisjonskunden som en viktig del av revisjonen. Kundekontakt er en sentral del i det å bygge tillit mellom revisor og revisjonskunde, og noe vi oppfatter informantene mener vil bli enda viktigere fremtiden.

Vi tolker særlig tre begreper som sentrale for revisors rolle i fremtiden. Oppsummert innebærer dette at revisor må oppfattes som relevant overfor revisjonskunder, bidra til å skape

²⁸ Ref. Kap. 3.2.2 Markedsorienterte Muligheter og Utfordringer.

merverdier, samt opprettholde høy tillit til revisorprofesjonen. Dette illustreres med figur 4 nedenfor.

Figur 4

På spørsmålet om hvordan informantene tror revisjonsbransjen har endret seg om 2, 5 og 10 år refereres det til Amaras lov²⁹ om at mennesket har en tendens til å overvurdere konsekvensene av teknologi på kort sikt, og undervurdere dem på lang sikt. Dette må tas med i betraktningene av tolkningene hvor tidsperspektiv er et faktum.

Informantene oppleves som uniforme når det gjelder hvordan revisjonsbransjen vil endre seg i løpet de nærmeste år. Innen 2 år mener de veldig lite har skjedd, men at kanskje noen enkle oppgaver har blitt digitalisert eller automatisert.

Hvordan bransjen vil utvikle seg i løpet av 5 til 10 år fikk informantene til å reflektere langt mer over spørsmålet, da de mente veldig mye kan skje i løpet av denne perioden. Samtlige mener nye revisjonsverktøy vil muliggjøre testing av hele populasjoner, og at dette vil føre til en bedre revisjonskvalitet. Informant A avviker ved å si at han tror revisjonsgrensen har gått opp, og at skillet mellom regnskapsfører og revisor vil begynne å viskes ut. Informant B og D mener bruk av kunstig intelligens og roboter vil være langt mer utbredt. Informant D går så langt ved å si at enkle revisjonsoppdrag kan være nærmest helautomatisert innen 10 år. Ut fra informantenes svar tolker vi det som om at revisjonsbransjen står overfor store endringer, og at revisjonsbransjen vil bevege seg mot en analytisk- og rådgivende profesjon.

5.2 Informant 5

I dette kapittelet presenteres et sammendrag fra intervju med revisjonsrådgiver, Ruben Bjerketveit, i DnR. Intervju foregikk ansikt-til-ansikt ved hjelp av en semistrukturert

²⁹ Ref. Kap. 3.2.3 Organisatoriske Muligheter og Utfordringer

intervjuguide.³⁰ Det er viktig å påpeke at besvarelsene belyser informantens (Bjerketveits) meninger, og ikke DnR sine, da disse må forankres i ledelse.

På spørsmål om hvordan Bjerketveit opplever organisasjonens holdninger og fokus når det kommer til digitalisering, forteller han at DnR har et sterkt fokus på temaet. Dette i form av å publisere relevante tidsskriftsartikler, drive kursing osv. DnR skal i tillegg starte et digitaliserings-akademi i inneværende år. Han forteller videre at digitalisering er et komplisert tema, og at flere bransjen ikke riktig helt forstår hvordan endringene vil forekomme.

«Det er ikke utenkelig at DnR vil gå foran i denne digitaliseringsprosessen i revisjonsbransjen», forteller Bjerketveit. Han poengterer at de store revisjonsselskapene har styrerepresentanter i DnR, og at de dermed er representert i organisasjonen.

Strukturering av data er en av største mulighet som vil åpne for at revisor kan benytte tiden sin mer effektivt, mener Bjerketveit. Ved å fokusere på de tingene som har høyere risiko åpner det for å gjøre en bedre risikoanalyse, noe Bjerketveit mener vil gi bedre revisjonskvalitet.

På spørsmål om hvordan innvirkning digitalisering vil ha på revisjonsstandardene, er Bjerketveit usikker. Han henviser til en tidligere undersøkelse gjennomført av IFAC som forteller at standardene ikke åpner for digitaliseringen, samtidig som det finnes andre undersøkelser som viser det motsatte. Bjerketveit mener imidlertid at standardene åpner for digitalisering, og at revisjonsselskapene må ha en mer moderne fremtreden i hvordan de velger å tolke de.

En sentral utfordring vedrørende endringer av revisjonsstandarder er i følge Bjerketveit at dersom ikke samtlige arbeidsgrupper hos de ulike standardsetterne er enige i at revisjonsstandardene ikke åpner for digitalisering av revisjon, er der ikke tilstrekkelig fundament for å endre de.

På spørsmål om hvordan Bjerketveit vil rangere de viktigste driverne for digitalisering i revisjonsbransjen, hvor 1 er viktigst og 4 minst viktig, svarer han følgende:

³⁰ Ref. Vedlegg 2

1. Revisjonskvalitet
2. Effektivisering og kostnadsreduering
3. P.g.a kundene forventer det
4. Konkurransefortrinn

Vedrørende digitalisering av tester av kontroller mener Bjerketveit at en del tester av kontroller vil forsvinne. Substanshandlinger tror han vil digitaliseres på bakgrunn av økt mengde data og datatilgjengelighet, men at det fortsatt vil kreve en del manuelt arbeid og vurderinger fra revisor.

På spørsmål om hvilken innvirkning Bjerketveit mener digitalisering vil ha på tillit til revisor, svarer han det er vanskelig å predikere, men at revisjonsselskap eller revisorer som er lite tilpasningsdyktige kan gi negative innvirkninger på tilliten til revisor. Dette fordi revisor kan oppleves som mindre relevant for bedriftene. Bjerketveit mener og håper at digitalisering vil gi en bedre revisjonskvalitet.

På spørsmål om hvordan Bjerketveit tror revisjonsbransjen har endret seg i løpet av 2, 5 og 10 år, tror han veldig lite er forandret innen 2 år. Innen 5 år tror han digitalisering har blitt langt mer utbredt, og at en vil se et skifte i lønnsomheten hos revisjonsselskapene som lykkes med å digitalisere revisjonsprosessen, kontra de som ikke gjør det.

Om 10 år mener Bjerketveit de fleste revisjonsselskapene har tatt i bruk høyteknologiske revisjonsverktøy, og at dette vil resultere i færre jobber i revisjonsbransjen. Han mener også at de ansattes bakgrunn vil variere mer, og at regnskapsinformasjonen vil bli mer tidsriktig og relevant overfor brukerne.

Overordnet tolker vi at det som Bjerketveit mener vedrørende digitalisering av revisjonshandlinger samsvarer med informantene i revisjonsselskapene. Vi oppfatter også at Bjerketveit har samme formeninger om digitaliseringens innvirkning på revisjonskvalitet, -at den blir høyere.

Også Bjerketveit finner det vanskelig å uttale seg om hvordan digitalisering vil ha en innvirkning på tillit til revisor. Dersom digitalisering skulle ha en innvirkning på tillit til revisor, oppfatter vi det som om Bjerketveit mener disse vil være negative.

Ikke overraskende rangerte Bjerketveit revisjonskvalitet som den viktigste driveren for digitalisering. Som en utenforstående og nøytral part, bidrar dette til å styrke teorien om at digitalisering vil bidra til en høyere revisjonskvalitet.

En interessant observasjon er at Bjerketveit tror at de revisjonsselskapene som ikke evner å tilpasse seg de digitale omveltningene vil forsvinne innen 5 til 10 år, og at det vil bli fusjoner hvor mindre selskaper blir del i et større selskap. Bjerketveits prediksjoner om at det vil være færre jobber i revisjonsbransjen støtter opp om besvarelsene til informantene i revisjonsselskapene. Vi tolker det imidlertid ikke som om revisjonsprofesjonen vil bli truet, verken av andre yrker eller digitalisering, men at de revisjonsselskapene som ikke evner å tilpasse seg digitale endringer vil forsvinne.

Når det gjelder de regulatoriske utfordringene ved digitalisering av revisjon som fremheves av informantene i revisjonsselskapene, oppfatter vi Bjerketveit som uenig eller uforstående til dette. Vi tolket det som om Bjerketveit mener at revisjonsselskapene må tolke det regulatoriske (standardene) på en mer «moderne» måte, tilpasningsdyktig for digitalisering.

6. Konklusjon

Innledningsvis fortalte vi hvordan innvirkning digitalisering vil ha i næringslivet i Norge, og at 83 000 økonomer risikerer å være uten relevant arbeid innen 2035. I denne utredningen har vi sett nærmere på hvordan digitalisering vil bidra til å forme fremtidens revisjon og revisors rolle. Dette for å undersøke hvilken innvirkning digitalisering i revisjon kan ha på revisor som allmennhetens tillitsperson. Med utgangspunkt i utredningens problemstilling: «*Hvordan vil digitalisering påvirke revisjon og revisors rolle som allmennhetens tillitsperson?*» har vi undersøkt om det er noen sammenhenger mellom digitalisering i revisjonsprosessen, digitaliseringens innvirkning på revisjonskvalitet, og tilliten til revisor. I revisjonsprosessen ble hovedfokus tillagt revisjonshandlinger, da dette er den mest omfattende delen i revisjonsprosessen.

For å kunne underbygge en konklusjon har muligheter og utfordringer ved digitalisering i revisjon blitt diskutert. Vi har kommet frem til at digitaliseringsbegrepet i revisjon omhandler bruk av ny teknologi for å fornye, forenkle og forbedre, samt tilby nye og bedre tjenester som er enklere å bruke, mer effektive og pålitelige. For å gi en forståelse for revisjon og utredningens innhold, og for å fremheve kontraster mellom tradisjonelle revisjonsmetoder og informantenes synspunkter på revisjon i fremtiden, er det gitt en innføring i tradisjonell revisjon.

Det empiriske datagrunnlaget er behandlet ved egen tolkning av intervju med informanter fra fire store revisjonsselskap.³¹ For å belyse de regulatoriske problemstillingene, har vi intervjuet en informant i DnR. For å ta stilling til utredningens overordnede problemstilling, er det nærliggende å besvare forskningsspørsmålene først:

1. *Hvordan vil digitalisering påvirke revisjonshandlinger?*

Det er blitt identifisert flere sentrale muligheter med digitalisering i revisjon. De største mulighetene er knyttet opp mot å effektivisere og automatisere repeterbare manuelle handlinger. Revisjonshandlinger vil videre påvirkes av at revisor vil utføre en mer risikostyrt

³¹ Ref. Kap. 5.1 Informant 1-4

revisjon, hvor handlingene i større grad vil preges av analyse av trender og mønstre, framskaffet av store datamengder.

Stordata og analyseverktøy åpner for å digitalisere store deler av tester av kontroller. Revisjonshandlinger som innebærer identifisering av enkeltavvik som revisor projiserer på populasjonen, vil gradvis forsvinne. Dette vil medføre at utvalgstesting vil bli en mindre del av revisjonen, at utvalgsrisikoen tilsvarende reduseres, og at tester av kontroller viskes ut mot substanshandlinger. Samtidig viser utredningens datagrunnlag at store deler av substanshandlingene vil la seg automatisere i løpet av en femårsperiode. Dette vil si at revisor kan bruke mer ressurser på mer relevante deler i regnskapet, og som er forbundet med risiko. Revisors skjønn og profesjonelle skepsis vil fremstå som en mer sentral del ved revisjon, ikke minst revisjon av estimatposter. Slik de fleste fortolker dette i dag setter imidlertid det regulatoriske en stopper eller en begrensning for digitalisering av revisjonshandlinger, da standardene krever at revisor utfører manuelle utvalgstester som revisjonsbevis.

Selv om digitalisering åpner mange nye muligheter, vil det også ha flere negative følger. Basert på innsamlet data mener vi at en vil se et skifte i revisjonsbransjen, hvor antallet revisjonsstillinger reduseres, og små revisjonsselskap fusjoneres. Dette nettopp fordi at en del av arbeidsoppgavene som effektiviseres og automatiseres vil forsvinne.

2. Hvordan vil digitalisering av revisjonshandlinger påvirke revisjonskvaliteten?

Tillit til revisor avhenger av revisjonskvaliteten. Dette krever at revisor innsamler tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for å redusere revisjonsrisikoen til et akseptabelt lavt nivå. Hensiktsmessig og tilstrekkelig revisjonsbevis vurderes ut fra revisors skjønn, og kan være en utfordrende del i revisjon.

Funnene i denne utredningen tilsier at digitalisering i revisjon vil gi høyere revisjonskvalitet. Først og fremst fordi det åpner for å teste større populasjoner, noe som vil gi lavere risiko knyttet til tilstrekkelighet. For det andre vil økt datatilgjengelighet medføre at revisor kan gjøre bedre risikovurderinger, og muligheter for å avdekke misligheter lettere. En ytterligere mulighet som følge av økt digitalisering omhandler økt bruk av ekstern data. Dette vil gi en høyere grad av hensiktsmessig revisjonsbevis.

Vi synes derfor det er bemerkelsesverdig at det regulatoriske oppleves som et hinder i en utvikling som bransjen mener med sikkerhet vil øke revisjonskvaliteten. Standarder som i større grad hensyntar bruk av dataanalyser ved tester av kontroller er helt nødvendig for å kunne videreutvikle revisjon. IAASB (2018) bekrefter dette, og endringer forventes derfor å være på vei.

Våre funn og konklusjon indikerer ingen klare sammenhenger mellom høyere revisjonskvalitet som følge av digitalisering i revisjon, og tilliten til revisor. *Det er med andre ord ikke grunnlag for å påstå at høyere revisjonskvalitet som følge av digitalisering, vil gi høyere tillit til revisor.* Dette skyldes i stor grad av at det er vanskelig å forutse på grunn av digitale disruptjoner i markedet, og at digitalisering i revisjon er del av en naturlig utvikling basert på forventinger fra næringslivet. For å kunne tilby kunden merverdier av revisjon, krever det at revisjonsbransjen går foran i digitaliseringsprosessen i næringslivet, noe som stiller økte krav til revisors kompetanse og forståelse innen IT. I tillegg anses tilliten til revisor allerede for å være svært høy. *Dersom digitalisering skulle ha noen innvirkning, er det derfor truende for at den i så fall vil være negativ.* Et eksempel er dersom teknologien svikter og medfører feil i revisjonen, vil dette gi negative konsekvenser for tilliten til revisor, uavhengig av om svikten skyldes teknologien eller revisor.

Våre funn viser at revisors rolle vil bevege seg i en mer analytisk og rådgivende retning, ved at revisor vil framskaffe datagrunnlag som kan være til beslutningsnytte for kunden. Noen vil kanskje påstå at revisors rolle vil viskes ut mot andre bransjer, eller at revisjon vil erstattes av kunstig intelligens. Vi mener det er usannsynlig å overgi kontrollfunksjonen ved revisjon, som har lagt grunnlaget for utviklingen av et sivilisert samfunn,³² til en robot. Den økonomiske og regnskapsmessige forståelsen, samt den tillitsbyggende relasjonen mellom revisor og kunde, vil bidra til å skille revisor fra andre profesjoner.

6.1 Begrensninger i utredningen

Bruk av intervju og kvalitativ forskningstilnærming kan medføre i at informanter tilbakeholder informasjon. Særlig i tilfeller hvor tema inneholder sensitiv informasjon som

³² Ref. Kap 1 *Innledning og bakgrunn*, sitat av Johansen (2015)

kan gi konkurransefortrinn e.l., som i denne utredningen.³³ Vurdering av innhentet informasjon er i kapittel 4.4 *Forskningskvalitet* diskutert og vurdert som pålitelig. Bruk av et større utvalg kan imidlertid tenkes å ha bidratt til mer tyngde i utredningen. Et større utvalg kunne også bidratt til å generalisere forskningen overfor bransjen.

Temaets raske utvikling har vært utfordrende, da endringer skjer brått og kan gå på bekostning av utredningens aktualitet. Vi har holdt oss orientert i utviklingen ved å benytte tidsriktig litteratur, noe som har vært sentralt for å opprettholde høy aktualitet i utredningen. Videre inneholder digitalisering i revisjon mange forskjellige begreper og systemer som kan være vanskelig å forstå. Dette kan gjøre det utfordrende å tolke og videreformidle. Vi har derfor ilagt mye ressurser på hvordan vi skal presentere utredningen overfor leseren.

Vi har etter best evne fremstilt for funnene i utredningen, samt metoden benyttet for å finne frem til funnene og våre tolkninger av disse. Ved å benytte et likestilt utvalg, mener vi det er fullt mulig å etterprøve vår utredning.

6.2 Videre forskning

Det er mange aspekter ved digitalisering i revisjon som er interessant å forske på, både i forhold til revisors rolle og hvordan revisjon vil endre seg. Utredningen har gitt oss viktige indikasjoner for hvilken innvirkning digitalisering vil ha på revisjon, tilliten til revisor, og hvilke deler som er sentrale for at tilliten ikke skal svekkes. Tillit i revisjon avhenger sterkt av relevans og merverdi.³⁴ Fremtidige muligheter for revisor kan inkludere å ta på seg flere roller, også utenfor den finansielle rapporteringen. Dette kan for eksempel omhandle miljø, sertifiseringer, cybersikkerhet, etiske retningslinjer etc. Dette er noe som kan bidra til å påvirke tilliten til revisor, og gjøre det mer relevant å se på revisors som «allmennhetens tillitsperson». En utredning som undersøker brukernes fremtidige preferanser for merverdier av revisjon, vil kunne fange opp viktige elementer for å opprettholde tilliten til revisor.

Videre er det både relevant og aktuelt å forske på hvilke regulatoriske endringer som er nødvendig for å i større grad kunne hensynta bruk av dataanalyser i revisjonshandlinger.

³³ Ref. Kap. 5.1 *Informant 1-4 Revisjonsselskap*

³⁴ Ref. Figur 5, Kap. 5.1.7

IASB's (2018) «Feedback Statement» er et godt utgangspunkt for en slik utredning. Ved å belyse tema kan dette bidra til en raskere digitaliseringsprosess i revisjon.

Utredningens funn refererer til at revisjonshandlinger vil påvirkes av at revisor vil utføre en mer risikostyrt revisjon, og at handlingene i større grad vil preges av analyse av trender og mønstre. Dette vil medføre at revisor må vurdere de iboende risikoene for bruk av analyseverktøy i revisjonen. Disse knytter seg mot at revisor ikke kan si med sikkerhet om den reviderende virksomheten og den enkelte ansatte har utført interne kontroller slik de var ment å bli utført, eller ikke. Selv om utfordrende, vil det å forske på innvirkninger knyttet til iboende risiko ved bruk av analyseverktøy i revisjon, være interessant.

Referanser

- Asklund, A. (2016). Digger Digitaliseringen. *Revisjon og Regnskap*(7), ss. 12-14.
- Asklund, A. (2017). Spiller på lag med teknologien. *Revisjon og regnskap*(7), ss. 20-21.
- Aurstad, T. (2017). Revisjonsbevis i en digital hverdag. *Revisjon og Regnskap*(7), ss. 26-27.
- Beattie, V., Fearnley, S., & Gines, T. (2012). Perceptions of factors affecting audit quality in the post-sox UK regulatory environment . *Accounting and Business Research*, ss. 1-26.
- Bye, T., & Næsheim, H. (2016). *Drivkrefter bak endringer i yrkesstrukturen*. Statistisk Sentralbyrå.
- Cøster, M., & Westelius, A. (2016). *Digitalisering*. Solna : Liber.
- Chaffey, P. (2017, mai 5). Dagens Næringsliv . *Digital omstilling er et lederansvar*.
- DeAngelo, L. E. (1981). Auditor Size and Audit Quality. *Journal of Accounting and Economics* (3), ss. 183-199.
- Eilifsen, A., Messier Jr., W. F., Prawitt, D. F., & Glover, S. M. (2014). *Auditing & Assurance Services* (3. utg.). Maidenhead, UK: McGraw-Hill Education.
- Financial Reporting Council (FRC). (2017). *Audit Quality Thematic Review - The Use of Data Analytics in the Audit of Financial Statements*.
- Fitzgerald, M., Kruschwitz, N., Bonnet, D., & Welch, M. (2013). *Embracing Digital Technology: A New Strategic Imperative*.
- Fjørtoft, L. E. (2018). Digitalisering og disrupsjon i revisjonsbransjen. *Revisjon og Regnskap*(1), ss. 24-26.
- Forbes Insight . (2017). *Audit 2025: The Future Is Now*. Forbes Insight .
- Gartner. (u.d.). *IT Glossary*. Hentet mars 13, 2018 fra <https://www.gartner.com/it-glossary/digitalization/>
- Grandal, B. H. (2016, september 9). Finansavisen. *Blir sjef for 6000 revisorer*, s. 30. Hentet februar 22, 2018
- Gulden, B. P. (2015). *Den Eksterne Revisor* (9. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Gulden, B. P. (2016). *Revisjon Teori og Metode* (7. utg.). Oslo: Cappelen Damm.
- Gupta, M., & Kohli, A. (2006). Enterprise resource planning systems and its implications for operations function. *Technovation*, 26 (5), ss. 687-696.
- Heggernes, T. A. (2017). *Digital Forretningsforståelse: Fra store data til små biter* (2. utg.). Bergen : Fagbokforlaget.
- Henriette, E., Mondher, F., & Boughzala, I. (2015). The Shape of Digital Transformation: A Systematic Literature Review. *Information Systems In a Changing Economy and Society*, s. 431.
- Hermann, M., Pentek, T., & Otto, B. (2016). *Design Principles for Industrie 4.0 Scenarios (Working papers)*. Hentet fra http://www.thiagobranquinho.com/wp-content/uploads/2016/11/Design-Principles-for-Industrie-4_0-Scenarios.pdf
- Hirt, M., & Willmott, P. (2014). Strategic principles for competing in the digital age. *Mckinsey Quarterly*(2), ss. 93-108.
- International Auditing and Assurance Board (IAASB). (2011). *Audit Quality - An IAASB Perspective*. IFAC.
- International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). (2018). *Exploring the Growing Use of Technology in the Audit, with a Focus on Data Analytics: Feedback Statement*. IFAC.
- ISA 200. (2017). *Overordnede mål for den uavhengige revisor og gjennomføringen av en revisjon i samsvar med de internasjonale revisjonsstandardene*. Revisors Håndbok .

- ISA 210. (2017). *Inngåelse av avtale om vilkårene for revisjonsoppdraget*. Revisors Håndbok .
- ISA 300. (2017). *Planlegging av revisjon av et regnskap* . Revisors Håndbok .
- ISA 315. (2017). *Identifisering og vurdering av risikoene for vesentlig feilinformasjon gjennom forståelse av enheten og dens omgivelser (revidert)*. Revisors Håndbok .
- ISA 320. (2017). *Vesentlighet ved planlegging og gjennomføring av en revisjon*. Revisors Håndbok .
- ISA 330. (2017). *Revisors håndtering av anslåtte risikoer* . Revisors Håndbok .
- ISA 500. (2017). *Revisjonsbevis*. Revisors Håndbok.
- ISA 520. (2017). *Analytiske handlinger*. Revisors Håndbok .
- ISA 705. (2017). *Modifikasjoner i konklusjonen i den uavhengige revisors beretning* . Revisors Håndbok .
- Jacobsen, D. I. (2015). *Hvordan gjennomføre undersøkelser - Innføring i samfunnsvitenskapelig metod.* Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Johannessen, A., Christoffersen, L., & Tufte, P. (2011). *Forskningsmetode - For økonomisk-administrative fag* (3. utg.). Oslo: Abstrakt Forlag .
- Johansen, Ø. K. (2015). *Verdien av Tillit*. Oslo: Kagge Forlag. Hentet februar 20, 2018
- Johansen, Ø. K. (2015). *Verdien av tillit - Intervju med Øystein Kock Johansen*. Hentet februar 21, 2018 fra Deloitte.no (videoklipp):
<https://www.youtube.com/watch?v=DDOHxn4vmNo>
- Kaplan, S., & Reckers, P. M. (1995). Auditor's reporting decisions for accounting estimates: The effect of assessments of the risk of fraudulent financial reporting. *Managerial Auditing Journal* (10), ss. 27-36.
- Kempe, M. (2013). *Framtidens rådgivning, redovisning och revision: En resa mot år 2025*. Stockholm: Kairos Future.
- Kilgore, A., Radich, R., & Harrison, G. (2011). The Relative Importance of Audit Quality Attributes. *Australian Accounting Review* 21 (3), ss. 253-265.
- Kinserdal, F., & Eilifsen, A. (2017). Digital Revisjon. *Revisjon og Regnskap*(8), ss. 44-46.
- Kjelløkken, R. (2009). Praktisk revisjon av regnskapsestimater. *Revisjon og Regnskap*(7), ss. 16-20.
- Knechel, W., Krishnan, G. V., Pevzner, M., Shefchik, L. B., & Velury, U. K. (2013). Audit Quality: Insights from the Academic Literature. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*(32), ss. 385-421.
- Krokan, A. (2015). *Det friksjonsfrie samfunn: Om utviklingen av nye digitale tjenester*. Oslo : Cappelen Damm Akademisk .
- Kvale, S. (2006). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal .
- Langeland, A. (2016, juni 21). *Digitaliseringens betydning for forretningsmodeller og forbrukere*. Hentet april 7, 2018 fra Innovasjonsbloggen - Innovasjon Norge :
<https://innovasjonsbloggen.com/2016/06/21/digitaliseringens-betydning-for-forretningsmodeller-og-forbrukere/>
- Lindberg, T. M. (2018). Digitalisering må ledes. *Revisjon og Regnskap* (1).
- Lunde, G. I. (2017). *Når fremtid er nåtid, men likevel helt annerledes*. Hentet fra bergen-chamber.no: <https://www.bergen-chamber.no/media/1394/samling-1.pdf>
- Mamelund, E. (2009). Revisjon av usikre estimater og virkelig verdi. *Praktisk økonomi og finans*(25), ss. 27-33.
- Myers, J. (2016, juli 21). *Explainer: The internet of things*. Hentet mars 20, 2018 fra www.weforum.org : <https://www.weforum.org/agenda/2016/07/the-internet-of-things-explained/>

- Neumeier, A., Wolf, T., & Oesterle, S. (2017). The Manifold Fruits of Digitalization – Determining the Literal Value Behind. *13th International Conference on Wirtschaftsinformatik*, ss. 484-498.
- NHO. (2016). *NHOs årskonferanse 2016: Remix - Det nye arbeidslivet*. Oslo: NHO.
- Norges Offentlige Utredninger . (2017). *Revisorloven: Forslag til ny lov om revisjon og revisorer* .
- Olsen, C. (2014). Hva er profesjonell skepsis. *Revisjon og Regnskap*(3), ss. 32-37.
- Panengstuen, A. M. (2017). *Digital temperaturmåler for norsk næringsliv 2017*. Siemens Norge.
- PWC. (2017). *Cybercrime Survey 2017*. Oslo: PWC.
- Rababah, K., Mohd, H., & Ibrahim, H. (2011). Customer Relationship Management (CRM) Processes from Theory to Practice: The Pre-implementation Plan of CRM System. *International Journal of e-Education, e-Business, e-Management and e-Learning* (1) 1(1).
- Rafen, N. (2014). Revisjonskvalitet – forutsetning for relevans og tillit. *Revisjon og Regnskap*(5), s. 5.
- Raskino, M., & Waller, G. (2015). *Digital to the core: Remastering leadership for your industry, your enterprise, and yourself*. Leiden: Taylor & Francis Inc.
- Regler om etikk. (2017). *Den norske Revisorforenings regler om etikk*. Revisors Håndbok. Revisorforeningen. (2017). *Detaljert opplegg for kvalitetskontrollen av oppdragsansvarlige revisorer*.
- Revisorforeningen. (2018, april 5). *Mener regulatoriske krav stopper revisjonsrevolusjon*. Hentet april 10, 2018 fra www.revisorforeningen.no: <https://www.revisorforeningen.no/fag/nyheter/mener-regulatoriske-krav-stopper-revisjons-revolusjon/>
- Revisorloven lov 19 juni 2009 nr. 60 .
- Ruan, F., Tsai, R., Zhang, K., & Zheng, T. (2017). *A Study of Employment and Talent in the Digital Economy - Year 2035: 400 million job opportunities in the digital age* . Boston Consulting Group.
- Schwab, K. (2016, jan 14). *The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond*. Hentet mars 19, 2018 fra www.weforum.org : <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond/>
- Schwab, K. (2017). *Fourth Industrial Revolution*. Portfolio Penguin.
- Siemens Norge. (2017). *Digital temperaturmåler for norsk næringsliv*. Oslo: Siemens Norge.
- SINTEF. (2015). *Årsrapport 2015*. Trondheim: SINTEF.
- SINTEF. (2016). *Årsrapport 2016*. Trondheim: SINTEF.
- Statens Arbeidsmiljøinstitutt. (2016). *Årsrapport 2016*. Oslo: Statens Arbeidsmiljøinstitutt.
- Statistisk Sentralbyrå . (2016). *Tilstandsrapport for høyere utdanning* . Oslo: Statistisk Sentralbyrå .
- Stief, S. E., Eidhoff, A. T., & Voeth, M. (2016). Transform to Succeed: An Empirical Analysis of Digital Transformation in Firms. *World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Economics and Management Engineering* 10 (6), ss. 1833-1842.
- Stiftelsen for strategisk forskning. (2014). *Vartannat jobb automatiseras inom 20 år*. Stockholm : Stiftelsen for strategisk forskning .
- Stuart, I. C. (2011). *Auditing and Assurance Services* (1. utg.). New York: McGraw-Hill Education.
- Vredenberg, L. (2015, januar 27). *Kognitiv databehandling: Hva er det og hvordan gjør det verden smartere?* Hentet mars 20 , 2018 fra www.ibm.com:

<https://www.ibm.com/blogs/think/no-no/2015/01/27/kognitiv-databehandling-hva-er-det-og-hvordan-gjor-det-verden-smartere/>

Westerman, G., Bonnet, D., & McAfee, A. (2014). *Leading Digital: Turning technology into business transformation* . Harvard Business Review Press.

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguide – Revisjonsbransjen

Innledningsspørsmål:

1. Utdanning?
2. Yrkestittel?
3. Hvor lenge har du jobbet i bransjen?
4. Hvordan vil du beskrive din IT-forståelse?
5. Hvordan vil du uttrykke selskapets holdninger og fokus når det kommer til digitalisering?
6. Hvordan vil du definere begrepet «digitalisering» av hensyn til bransje?

1 – Oppdragsvurdering

1. Hvilken innvirkning har digitale verktøy ved oppdragsvurdering?
 - Hvordan mener du denne prosessen vil påvirkes av digitalisering i fremtiden?

2 – Vurdering av risiko for vesentlig feilinformasjon

1. I hvilken grad er fastsetting av de ulike risikomomentene (revisjonsrisiko = iboende risiko x kontrollrisiko x oppdagelsesrisiko) basert på digitale verktøy, revisors skjønn, interne retningslinjer?
 - hvordan kan digitalisering påvirke denne prosessen i fremtiden?

3 – Strategi og planlegging

1. Hvilken innflytelse har digitalisering på utarbeidelse av revisjonsstrategi og revisjonsplan i ditt selskap?
 - hvordan kan digitalisering påvirke denne prosessen i fremtiden?

4 – Gjennomføring av revisjonshandlinger (tester av kontroller og substanshandlinger)

1. Hvordan gjennomfører du tester av kontroller og i hvilken grad er disse basert på;
 - digitale verktøy,
 - revisors skjønn, og
 - interne retningslinjer
2. I hvilken grad påvirkes tester av kontroller av kundenes grad av digitalisering?

3. Hvordan tror du digitalisering vil påvirke tester av kontroller i fremtiden?
 - Hvordan innvirkning vil dette ha på revisjonskvaliteten?
4. Hvordan gjennomfører du substanshandlinger og i hvilken grad er disse basert på;
 - digitale verktøy,
 - revisors skjønn, og
 - interne retningslinjer
5. I hvilken grad påvirkes substanshandlinger av kundenes grad av digitalisering?
6. Hvordan tror du digitalisering vil påvirke substanshandlinger i fremtiden?
 - Hvordan innvirkning vil dette ha på revisjonskvaliteten?

5 – Konklusjon og rapportering

1. Hvilken innvirkning har digitalisering på konklusjon- og rapporteringsfasen i revisjon?
 - hvordan kan digitalisering påvirke denne prosessen i fremtiden?

6 – Øvrige spørsmål

1. Hvilke utfordringer og muligheter forbinder du med digitalisering av revisjon?
2. Hvilke deler av revisjonsprosessen mener du bør eller kan erstattes av digitale verktøy?
 - Hvilke deler mener du vil påvirkes i størst grad av digitalisering?
3. Hvilke deler av revisjonsprosessen mener du bør ikke eller kan ikke erstattes av digitale verktøy?
 - Hvilke deler mener du vil påvirkes i minst grad av digitalisering?
4. Hva mener du er den viktigst driveren for digitalisering i revisorbransjen?

Ranger følgende i stigende rekkefølge, hvor 1 er viktigst og 4 er minst viktig

 - Effektivisering/kostnadsreduering
 - Konkurransefortrinn
 - P.g.a kundene forventer det
 - Revisjonskvalitet
5. Hvordan innvirkning mener du digitalisering vil ha på revisjonskvaliteten og tillit til finansiell rapportering?
6. Hvordan innvirkning tror du digitalisering av revisjonshandlinger vil ha på revisor som allmennhetens tillitsperson?

7. Hvilke regulatoriske utfordringer har en med digitalisering av revisjonshandlinger?
8. Hva vil du si er den viktigste rollen for Revisorforeningen i denne omstillingsfasen av revisorbransjen?
9. Hvordan tror du revisjonsbransjen, av hensyn til oppgavens formål og tema, har endret seg etter henholdsvis 2, 5 og 10 år?
10. Er det noe du vil tilføre?
11. Ønsker du et sammendrag av intervjuet tilsendt på mail (For å se om du vil ta bort eller tilføye noe)?

Vedlegg 2: Intervjuguide – Informant 5

Innledningsspørsmål:

1. Utdanning og bakgrunn?
2. Yrkestittel?
3. Hvordan vil du beskrive din IT-forståelse?
4. Hvordan opplever du organisasjonens holdninger og fokus når det kommer til digitalisering?
5. Hvordan vil du definere begrepet «digitalisering»?

Del 1 – Digitalisering og standarder

1. Hvilke utfordringer og muligheter forbinder du med digitalisering av revisjon?
2. Hva er DnR sin rolle når det kommer til digitalisering og utvikling i revisjonsbransjen?
 - Hva jobber DnR med spesifikt for å imøtekomme den digitale utviklingen i revisjonsbransjen?
3. Hvilke regulatoriske og utfordringer forbinder du med digitalisering i revisjon?
 - Hva gjør revisorforeningen for å imøtekomme disse?
4. Hvordan innvirkning har/tror du digitalisering vil ha på utviklingen av revisjonsstandarder i fremtiden?
 - Hva er den mest krevende delen ved utformingen av revisjonsstandarder med hensyn til digitalisering?
5. Hvordan innvirkning mener du digitalisering vil ha på revisjonskvaliteten og tillit til finansiell rapportering?
6. Hvilken rolle har de fem store revisjonsselskapene når det kommer til digitalisering og utvikling i revisjonsbransjen?
7. Hva mener du er den viktigste driveren for digitalisering i revisorbransjen?
ranger følgende i stigende rekkefølge, hvor 1 er viktigst og 4 er minst viktig
 - Effektivisering/kostnadsreduering
 - Konkurransefortrinn
 - P.g.a kundene forventer det
 - Revisjonskvalitet

Del 2 - Revisjonsprosessen

8. Hvordan tror du digitalisering vil påvirke tester av kontroller i fremtiden?
 - Hvordan innvirkning vil dette ha på revisjonskvaliteten?
9. Hvordan tror du digitalisering vil påvirke substanshandlinger i fremtiden?
 - Hvordan innvirkning vil dette ha på revisjonskvaliteten?
10. Hvordan innvirkning tror du digitalisering av revisjonshandlinger vil ha på revisor som allmennhetens tillitsperson?
11. Hvilke deler av revisjonsprosessen mener du bør eller kan erstattes av digitale verktøy?
 - Hvilke deler av revisjonsprosessen mener du vil påvirkes i størst grad av digitalisering?
12. Hvilke deler av revisjonsprosessen mener du bør ikke eller kan ikke erstattes av digitale verktøy?
 - Hvilke deler av revisjonsprosessen mener du vil påvirkes i minst grad av digitalisering?

Del 3 – Avsluttende del

13. Hva bør utdanningsinstitutter gjøre for å imøtekomme utviklingen i revisjonsbransjen?
12. Hvordan tror du revisjonsbransjen har endret seg, med fokus på utredningens formål og tema, etter henholdsvis 2, 5 og 10 år?
13. Er det noe du vil tilføre?
14. Ønsker du et sammendrag av intervjuet tilsendt på mail (For å se om du vil ta bort eller tilføye noe)?

Vedlegg 3: Definisjoner og begrepsforklaringer

Cyberfysiske systemer

«Systemer som kobler sammen flere ulike typer systemer» (Heggernes, 2017, s. 35).

Den fjerde industrielle revolusjonen

Omhandler en forening av digitale teknologier og fysiske, biologiske og økonomiske systemer, noe som på sikt vil skape omveltninger for alle industrier og teknologier (Schwab, 2016). Med andre ord vil skillet mellom overnevnte elementer gradvis viskes ut, helt til de forenes til ett element bestående av ulike faktorer.

Digitalisering

«The use of digital technologies to change a business model and provide new revenue and value producing opportunities» (Gartner, u.d.). Hovedinnholdet i denne definisjonen baserer seg på å bruke teknologi for å skape nye forretningsmodeller, samt gi nye inntekter og verdiskapende muligheter.

Digital Disrupsjon

Et begrep som ofte benyttes for å beskrive en teknologisk omveltning som vil skje i næringslivet, og har sammenhenger med markedsforstyrrelser. Begrepet omhandler to temaer; forståelse for ny teknologi og omveltning av virksomhetenes forretningsmodell, noe som kan gjøre det vanskelig for ledere å forholde seg til begrepet og dennes omfang (Fjørtoft, 2018).

ERP-systemer

Systemer som åpner for kommunikasjon, eller datautveksling i samtid, på tvers av ulike IT-systemer, både internt og eksternt av virksomheten (Gupta & Kohli, 2006).

Forretningsmodell

Inkluderer hvordan en skaper merverdier overfor kunden, hvilke ressurser som benyttes for å skape verdien, og hvordan en tar betalt av kunden (Heggernes, 2017). Dersom en ser digitalisering i sammenheng med forretningsmodell får en: Hvordan kan en ved bruk av teknologi skape nye eller bedre verdier for kunden, hvordan kan en effektivisere

ressursbruken ved hjelp av ny teknologi, og hvordan kan en ta betalt ved bruk av ny teknologi.

Kognitiv databehandling

Tilsvarende neste generasjonen databehandling etter mekaniske og programmerbare systemer (Vredenberg, 2015). Da mekaniske og programmerbare systemer kan kun programmeres til å utføre en enkelt oppgave, har kognitiv databehandling på den annen side mange likheter med kunstig intelligens. Kognitiv databehandling er ulike tidligere former for databehandling fordi den lærer, forstår naturlig språk, og har mulighet for å finne sammenhenger blant enorme mengder ustrukturert data (Vredenberg, 2015).

Kunstig intelligens (maskinlæring)

Også kjent som Artificial Intelligence (AI), er kunstig intelligens et sammensatt og komplisert fagfelt, og følgelig like krevende å definere. Målet ved å utvikle kunstig intelligens er å få maskiner til å utføre handlinger som ville kreve intelligens dersom de ble utført av mennesker (Boden og Boden, 1977). En mer moderne fremtreden av begrepet kan være bruk av intelligent teknologi, som ved bruk av store mengder data og tidligere hendelser, kan analysere og utvikle seg for å gradvis gjennomføre dennes oppgaver eller gjøremål på en smartere eller mer effektive måte (Heggernes, 2017). Bruk av maskinlæring forutsetter dermed at en både har *tilgang* til data og *tilstrekkelig mengde* data for å kunne operere i samsvar med dennes intensjoner.

Process mining

Et automatisk system som muliggjør ekstraksjon av informasjon fra hendelseslogger fra eksisterende IT-systemer. Ved bruk av dataanalyse kan en deretter analysere hendelser og samsvar i virksomheter (Heggernes, 2017).

Skytjenester

Datamaskiner har to hovedoppgaver: å prosessere og å lagre data (Heggernes, 2017).

Skytjenester muliggjør det å benytte seg av fjernlevert data som er prosessert og lagret «i skyen». (Skyens fysiske form består av datasentre og kan kjøpes som en tjeneste). Ved å bruke skytjenester har virksomheter i prinsippet tilgang til nærmest ubegrenset mengde data (stordata) uansett hvor en befinner seg, noe som gjør datautveksling effektivt.

Stordata

Hva stordata omhandler er på en måte selvforklarende i begrepets ordlyd; det handler om store mengder data. Spesielt siden 2010 har det blitt generert data i ekstremt store mengder og med ekstremt stor variasjon (Heggernes, 2017). Stordata lagres ved store datasentre rundt om i hele verden og bygger grunnlaget for datatilgjengelighet, også kjent som databaser.

Tingenes internett

Over hele verden finnes det maskiner som genererer store mengder data, også kjent som datalagringssentre. Tingenes internett, eller The Internet of Things (IoT), er et navn på dette fenomenet (Heggernes, 2017; Cøster & Westalius, 2016). Mer konkret består Tingenes internett av et nettverk av identifiserbare gjenstander som er utstyrt med teknologi (programvare, elektronikk, sensorer, aktuatorer og nettverk) som gjør gjenstandene i stand til å koble seg til hverandre og utveksle data ved bruk av skytjenester (Myers, 2016).

Vedlegg 4: Refleksjonsnotat 1

Refleksjonsnotat

Som del av retningslinjene for å skrive masteravhandling ved Handelshøyskolen ved Universitetet i Agder, kreves det at kandidatene skriver et refleksjonsnotat. I Refleksjonsnotatet skal en diskutere oppgavens tema opp mot internasjonalisering, innovasjon og etikk. Formålet er å lettere kunne vurdere kvaliteten på kandidatens læringsutbytte, og for eventuelle forbedringer.

Sammendrag av utredning

Utredningen tar for seg revisors rolle i en digitaliserende verden, hvor bruk av nye digitale verktøy vil påvirke revisors hverdag i stadig økende grad. Formålet har vært å undersøke hvilken innvirkning digitalisering i revisjon kan ha på revisors rolle som allmennhetens tillitsperson. Dette har vi utført ved å undersøke om det er noen sammenhenger mellom digitalisering i revisjonsprosessen, digitaliseringens innvirkning på revisjonskvalitet, og revisor som allmennhetens tillitsperson. I utredelsen forskningsdel har tidligere erfaringer fra emnet «Research Methods in Business» vært til stor hjelp.

De største mulighetene i digitalisering av revisjonsprosessen omhandler bruk av nye digitale verktøy i revisjonshandlinger. Mulighetene omhandler å effektivisere og automatisere manuelle prosesser, og vil resultere i at revisor vil utføre en mer risikostyrt revisjon, basert på analyser av trender og mønstre. Dette vil medføre at revisor kan bruke mer ressurser på mer risikorelaterte deler i regnskapet, og revisors skjønn og profesjonelle skepsis vil fremstå som en mer sentral del ved revisjon. Per i dag oppleves imidlertid det regulatoriske som et hinder for denne utviklingen, da standardene krever at revisor utfører manuelle utvalgstester som revisjonsbevis. Regulatoriske endringer er derfor nødvendig for å kunne videreutvikle revisjon.

For å gi pålitelighet til den finansielle rapporteringen har revisor et ansvar overfor brukere om å levere revisjonstjenester av høy kvalitet. Å undersøke hvilken innvirkning digitalisering vil ha på revisjonskvaliteten ble derfor et naturlig utgangspunkt for utredningen. For å komme frem til hvordan innvirkning digitalisering vil ha på revisjonskvalitet, har vi fokusert på hvilken betydning digitalisering vil ha for revisjonshandlinger.

Utredningens funn tilsier at digitalisering vil ha positive innvirkninger på revisjonskvaliteten. Dette skyldes i stor grad at bruk av nye analyseverktøy vil åpne for at revisor kan teste større populasjoner. Videre vil digitalisering bidra til at revisor kan gjøre bedre risikovurderinger, og lettere avdekke misligheter i regnskapet. Økt bruk av ekstern data er ytterligere mulighet som vil bidra til å øke påliteligheten til revisjonsbevis. Oppsummert vil digitalisering av revisjonshandlinger medføre at revisors rolle vil bevege seg i en mer analytisk og rådgivende retning.

Utredningens funn og konklusjon indikerer ingen klare sammenhenger mellom høyere revisjonskvalitet som følge av digitalisering i revisjon, og tilliten til revisor. En grunn er fordi digitale disruptjoner gjør det vanskelig å forutse hvilke innvirkninger digitalisering vil ha på revisjon, og følgelig tilliten til revisor. Kundenes forventninger til større merverdi av revisjon, er en annen grunn. I tillegg anses tilliten til revisor allerede for å være svært høy, og dersom digitalisering skulle noen innvirkning, er det truende for å tro at den i så fall vil være negativ. Et eksempel er dersom teknologien svikter og medfører misligheter eller feil i regnskapet, så vil dette gi negative konsekvenser for tilliten til revisor, uavhengig av om svikten skyldes teknologien eller revisor.

Særlig kunnskap fra emnene «Revisjon 1» og «Revisjon 2» har vært avgjørende for å kunne utarbeide en representativ utredning. Uten den nødvendige tyngden som disse to fagene har gitt, ville tema vært særdeles utfordrende å skrive om. Vi har forsøkt å fremføre utredningen slik at den kan forstås av enhver som interesserer seg i tema.

Internasjonalisering

Sammen med digitalisering og globalisering av lover og standarder har kravene for regnskap- og revisorprofesjonen forandret seg løpende, og revisjonens innhold blir stadig mer global. Vår utredning baserer med hensyn til revisjonsbransjen i Norge, hvor revisor i henhold til norsk lovgivning, er utnevnt for å være allmennhetens tillitsperson. Revisjonsstandardene (ISA) som revisor og revisjonsselskap i Norge benytter, er vedtatt av International Auditing and Assurance Board (IAASB), og benyttes i store deler av verden. I ISA 200 pkt. 3 heter det at «*formålet med revisjon er å øke de tiltenkte brukernes tillit til regnskapet*». Tilliten er med andre ord en sentral del ved revisjon for å i det hele tatt ha en funksjon. Utredningens tema

anses dermed for å være relevant i land som bruker ISA, men også øvrige kapitalistiske samfunn.

Innovasjon

Vi lever i en dynamisk verden der landegrenser viskes ut, mye takket være digitalisering og innovasjon. Innovasjon omhandler å skape noe nytt til det bedre. Som vi har kommet frem til i denne utredningen, omhandler digitaliseringsbegrepet i revisjon om bruk av ny teknologi for å fornye, forenkle og forbedre, samt tilby nye og bedre tjenester som er enklere å bruke, mer effektive og pålitelige. Digitalisering og innovasjon har dermed tydelige likhetstrekk, og kan sies å avhenge av hverandre.

Revisjonsbransjen er en strengt regulert bransje. I denne utredningen fremkommer det at revisjonsbransjen opplever det regulatoriske som et hinder for digitalisering i revisjon. Likevel investerer revisjonsbransjen tungt i innovasjon og nyutviklinger for å effektivisere og automatisere revisjon. Dette tilsier at nye innovasjoner finnes, men at deres potensiale ikke blir fullt utnyttet. Regulatoriske endringer, som i større grad hensyntar bruk av ny innovasjon i revisjon, er derfor nødvendig for å kunne videreutvikle revisjon.

Selv om fokus rundt digitalisering og innovasjon stadig øker, oppleves undervisningen i stor grad å henge igjen i gamle vaner. Jeg mener studiestedene i større grad må hensynta endringene som skjer i næringslivet. Emner, hvor overnevnte temaer er fokus, vil både lettere fange kandidatenes oppmerksomhet, men også forberede dem på et stadig mer dynamisk arbeidsmarked.

Etikk og ansvarlighet

Som presentert i utredningen bygger revisjonsbransjen på ansvar overfor regnskapsbrukerne og etiske prinsipper. En svært sentral del i arbeidet som revisor, er å være uavhengig fra den reviderende. Dette krever at revisor følger god revisjonsskikk, relevante lover og standarder. På dette sett, er utredningens tema særdeles relevant. En har tidligere sett hva som kan skje dersom revisor ikke følger de etiske kravene. Skandalesakene «Enron» og «Sarbanes-Oxley» fikk fatale konsekvenser for tilliten til revisor over hele verden. Hvilken innvirkning digitalisering vil ha på revisjonsbransjen, er det ingen som kan si med sikkerhet. Dermed kan

en si at det aldri har vært viktigere for revisor å etterleve etiske prinsipper. På dette sett vil revisor kunne opprettholde høy tillit til profesjonen.

Magne K. Nordstrøm
Kristiansand, 31. Mai 2018

Vedlegg 5: Refleksjonsnotat 2

Sammendrag av utredning

Denne utredningen omhandler digitaliseringens innvirkning på revisjon og revisors rolle. Ut fra temaet ble problemstillingen utformet «*Hvordan vil digitalisering påvirke revisjon og revisors rolle som allmennhetens tillitsperson?*». Vi utformet to forskningsspørsmål for å belyse problemstillingen, spørsmålene er direkte og indirekte tilknyttet hovedproblemstillingen. For å besvare spørsmålene ble det brukt teori om tradisjonelle revisjonsmetoder og relevante artikler. Vi innhentet informasjon fra informanter gjennom dybdeintervjuer. Utredningen følger en tradisjonell oppbygging med et metodekapittel som viser til teori og valgene som er gjort. Faget Research Methods in Business (ME-423) var til stor hjelp da vi skulle velge forskningsdesign, og viktige holdepunkter før, under, og etter intervjuene. Utredningen kan ikke generaliseres til hele revisjonsbransjen da den bygger på en kvalitativ tilnærming, og utvalget av informanter er for lite. Utredningen gir imidlertid indikasjon på hvordan digitaliseringen vil påvirke revisjon, og revisors rolle i fremtiden.

Vi har vurdert digitaliseringens muligheter og utfordringer innen revisjon, med hovedfokus på revisjonshandlinger. En av de store mulighetene er at revisor kan teste større populasjoner, som gjør at utvalgsrisiko, og revisjonsrisikoen kan reduseres. Ved at revisor kan teste større populasjoner av transaksjonene, vil også tester av kontroller slik en kjenner dem i dag, være mindre relevant. En av de store utfordringene er det må innhentes tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis. Ut fra datagrunnlaget har vi har tolket at standardene gir begrensninger til digitalisering av revisjon da det krever dokumentasjon av revisjonsbevis, noe som digitale verktøy ikke kan levere enda.

Utredningen har gitt oss indikasjon på hvordan revisor skal beholde tilliten, uten faktorene relevans og merverdi vil tilliten reduseres. Det kan dermed sies at revisor må holde følge med den digitale utviklingen fordi kunden forventer det. Dette er noe som vil skape merverdi og at dette medfører at revisor blir relevant for kunden som igjen skaper tillit. Videre tror vi at estimatposter blir vanskeligere å automatisere, da estimatene er avhengig av revisors skjønn og profesjonell skepsis. Digitale verktøy vil hjelpe revisor å gjøre bedre beslutninger på estimatposter, men vi tror det er langt å gå for å automatisere dem. Dermed tror vi at estimatposter er de siste postene som blir automatisert. Vi har imidlertid ikke funnet noen

sammenheng mellom revisjonsbevis og tillit til revisor. Dette kan være fordi tilliten til revisor allerede er høy.

Ved å gjennomføre masterstudie har jeg tilegnet meg bred kunnskap innenfor fag som økonomi, regnskap og juss. Jeg synes revisjonsfagene var svært sentrale. Revisjon 1 (RE-400) gav en grunnforståelse innen revisjon, med blant annet revisjonsprosessen. Revisjon 2 (RE-401) gav meg en bedre forståelse av det internasjonale rammeverket som revisjonsstandardene bygger på, og en bredere forståelse av revisjon, med særlig fokus på ISA'ene og lovverk. Kunnskapen jeg har tilegnet meg gjennom revisjonsfagene har også vært av stor betydning i skrivningen av denne masteroppgaven. Videre har Strategisk økonomistyring (BE-418) og Financial Statement Analysis and Equity Valuation (BE-414) gitt god kunnskap om hvordan bedriftene styrer, og hvordan bedriftenes lønnsomhet og vekst påvirkes av styring. Jeg ser på alle fagene som relevant når jeg skal ut i arbeidslivet, de har gitt meg den tyngden og kunnskapen som arbeidsgiver forventer. Videre har en del fag gitt meg økt forståelse og kunnskap til å forstå mer om revisjonskunden, noe som kan gi meg muligheter til å gi kunden merverdier.

Internasjonalisering

Teori og standardene som er brukt i utredningen er internasjonale standarder og teorien er relativt lik i andre land. Intervjuene ble gjennomført på norsk, dermed ble det naturlig å skrive utredningen på norsk. En annen grunn var å unngå dobbeltarbeid, og at faren for at meningene til informantene skulle analyseres feil ved oversettelse. Selv om temaet er sentralt i flere land, og digitalisering også vil påvirke revisjonsselskaper over hele verden valgte vi å konsentrere oss om innvirkningen i Norge, og det som står i norskelover om revisor som allmennhetens tillitsperson. Men ISA'ene bruker også tillitsbegrepet, en kunne utformet oppgaven slik at den var relevant på internasjonalt nivå.

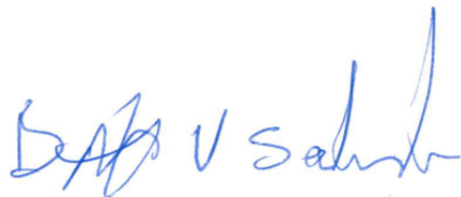
Innovasjon

Den digitale utviklingen er hele tiden i endring, det vil si at det hele tiden kommer innovative løsninger. Slike løsninger kommer også i revisjon, som f. eks. verktøy som gjør det mulig å teste større populasjoner. Det kommer tydelig frem at digitalisering er ett hett tema, og flere av de store revisjonsselskapene investerer stort for å opparbeide et konkurransefortrinn, eller for å være konkurransedyktig.

Etikk og Ansvarlighet

Flere fag gjennom masterstudie har etiske prinsipper og ansvarlighet i forhold til regnskap og revisjon. Revisjon 1 (RE-400) og revisjon 2 (RE-401) blant annet at revisor aldri bør sette seg selv i en situasjon der uavhengighet og trusler mot objektivitet og integritet blir satt i fare.

DnR regler om etikk har flere scenarioer (situasjoner) som retningslinjer for revisor slik at han ikke kommer i situasjoner der objektivitet og integritet blir truet. Tilliten til revisor er kjempe viktig, dette er noe utredningen også fremhever. Det er viktig at regnskapsbrukerne kan stole på revisor. Formålet med revisjon er at det skal være tillit til regnskapet, og gi en beretning med høy grad av sikkerhet om at regnskapet ikke inneholder vesentlige feil og mangler.

Bjørn V. Sælensminde
Kristiansand, 31. Mai 2018